С Т Р А Т Е Г И Ј А

ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА СЕОСКОГ ПОДРУЧЈА
(ЕКОНОМСКОГ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА)

НА ПОДРУЧЈУ ГРАДА НИША
ЗА ПЕРИОД ОД 2007.-2010. ГОДИНЕ

НИШ СЕПТЕМБАР/ОКТОБАР 2006. ГОДИНЕ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ :

Одрживи равномерни развој града Ниша је немогућ без континуираног и убрзаног руралног развоја - развоја сеоског подручја.
Рурални развој подразумева целокупни развој сеоског подручја који обухвата све области (економија, екологија, социологија, школство, здравство, комунална изградња и др.) које одређују ниво квалитета живота на селу.

Стратегија пољопривреде Србије предвиђа да у развоју села:

- **"** Влада би, дакле, требала да установи генералне принципе политике, и њеног финансирања, приоритете и кораке ка њеном остваривању али детаљни развој и спровођење би требало **препустити локалним и регионалним властима**.
- Спровођење програма који ће се одвијати у датим оквирима требало би да се одвија на локалном нивоу. **Подршка руралном развоју треба да се одвија путем подршке економски атрактивнијим програмима** насталим на нивоу локалне заједнице и дефинисаним од стране појединаца у руралним срединама.
- Приоритет у подршци дати оним регионима, **локалним самоуправама које донесу Акциони план за рурални развој. "**

Основни предуслов успостављања инструмента подстицања одрживог руралног развоја је квалитетна анализа компаративних предности Нишких села и осталих елемената локалног и регионалног агро и руралног сектора, пратећег сектора, и одређивање оптималних модела њиховог ангажовања у смислу постизања одрживог руралног развоја – **израда Стратегије економског руралног развоја**.

Стратегија из које произилази акциони план ће на основу постојећих капацитета руралног развоја дати реалне правце развоја (активности) и временски аспект (време потребно за реализацију), показатеље успешности на основу којих ће периодично и након четворогодишњег периода бити могуће проверити реализацију плана.

С А Д Р Ж А Ј :

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ 2

1. Анализа тренутног стања 6
1.1. *Постојећи локални ресурси* 6
1.1.1. Земљиште 7
1.1.2. Географски положај 8
1.1.3. Становништво 8
1.1.4. Организованост 8
1.1.5. Примарна пољопривредна производња (конвенционална) 9
1.1.5.1. Биљна производња 9
1.1.5.1.1. Ратарска производња 9
1.1.5.1.2. Повртарска производња 10
1.1.5.1.3. Виноградска производња 10
1.1.5.1.4. Воћарска производња 10
1.1.5.2.Сточарска производња 10
1.1.6. Органска примарна пољопривредна производња 11
1.1.7. Експлоатација шума и шумских плодова 11
1.1.8. Воде 12
1.1.9. Природне лепоте, историјска и културна баштина 13
1.1.10. Агроиндустријски сектор 14
1.1.11. Институције подршке руралном развоју 16
1.1.11.1. Локална самоуправа 16
1.1.11.2. ДП агроразвој Ниш 16
1.1.11.3. Центар за виноградрство и винарство Ниш 17
1.1.11.4. Ветеринарски специјалистички Институт Ниш 17
1.1.11.5. Универзитет у Нишу 17
1.1.11.6. Развојни пројекти 18
1.1.11.7. Невладине организације 18
1.1.11.8. Министарво пољопривреде, шумарства и водопривреде РС 18
1.1.11.9. Регионална привредна комора Ниш 18
1.1.11.10.Регионални задружни савез Ниш 19

2. Развојни стратешки правци 20
2.1. *Развој локалних капацитета* 20
2.1.1. Тржиште и пласман 20
2.1.2. Инвестиције 21
2.1.3. Институције подршке 23
2.1.3.1. Локална самоуправа 23
2.1.3.2. ДП "Агроразвој" Ниш 24
2.1.3.3. Центар за виноградарство и винарство Ниш 24
2.1.3.4. Ветеринаски специјалистички Институт Ниш 25
2.1.3.5. Универзитет у Нишу 25
2.1.4. Формирање агро-бизнис центара 25
2.1.5. Подршка интересном удруживању пољопривердника 26
2.1.6. Успостављање константног програма едукације пољопривредника 27

3. Рејонизација развоја сеоског подручја града Ниша 28
3.1. ***Развојни рејони*** 28
3.1.1. Агротуристички реон 28
3.1.1.1. Развој агро туризма 30
3.1.1.2. Развој екотуризма 30
3.1.1.3. Развој етнотуризма 31
3.1.1.4. Развој транзитног туризма 32
3.1.1.5. Развој адреналин туризма 33
3.1.2. Виноградарски подрејон 34
3.1.3. Воћарски реон 35
3.1.4. Ратарско-повртарски реон 39
3.1.4.1. Повртарска производња 39
3.1.4.2. Ратарска производња 41
3.1.5. Сточарска производња 45
3.1.5.1. Расни састав и производња 46
3.1.5.2. Конкурентност сточарске производње 47

4. Закључак 50

5. Акциони план руралног развоја града Ниша 51- 83

1. Анализа тренутног стања

1.1. Постојећи локални ресурси

Сеоско подручје града Ниша са својим природним ресурсима, људским и техничким потенцијалом **у сарадњи** са институцијама подршке и пратећим сектором присутним на територији града може и мора у тренутним производним условима остваривати значајно боље резултате и тиме створити реалне предуслове за одрживи рурални развој.

1.1.1. Земљиште

Основни ресурс у пољопривредној производњи је **земљиште**. Земљишни фонд Града Ниша обухвата 36 996 ха пољопривредног земљишта, од којег је 31 921 у приватном власништву. Доминирају II,III,IV и V бонитетна класа земљишта.. Просечни земљишни посед је око 3 ха, а учешће ораничног у просечном поседу је око 2.00 ха по домаћинству.

Облик својине	Пољопривредне површине (ha)												укупно пољопривредно земљиште	
	Обрадиво пољопривредно земљиште								Укупно обрадиво земљиште		Пашњаци			
	Оранице		Воћњаци		Виногради		Ливаде							
	Стат	Кат	Стат	Кат	Стат	Кат	Стат	Кат	Стат	Кат	Стат	Кат	Стат	Кат
1	2	3	4	5	6	7	8	19	10	11	12	13	14	15
Приватно	21392	21441	1829	1504	3901	3819	1785	1741	**28907**	**28480**	3014	2521	**31921**	**31001**
Државно.	337	3146	120	243	60	257	62	168	**579**	**3815**	42	2566	**621**	**6381**
∑	21729	24587	1949	1747	3961	4076	1847	1909	**29486**	**32295**	3056	5087	**32542**	**37382**
Неорганиз	-	-	-	-	-	-	-	-	**-**	**-**	4454	-	**4454**	**-**
∑∑	**21729**	**24587**	**1949**	**1747**	**3961**	**4076**	**1847**	**1909**	**29486**	**32295**	**7510**	**5087**	**36996**	**37382**

Извори приказаних података :
- Републички геодетски завод,
- Републички Завод за статистику (по Статистичком годишњаку Града Ниша из 2004. године је приказ од 36 984 ха пољопривредног земљишта – незнатна промена)

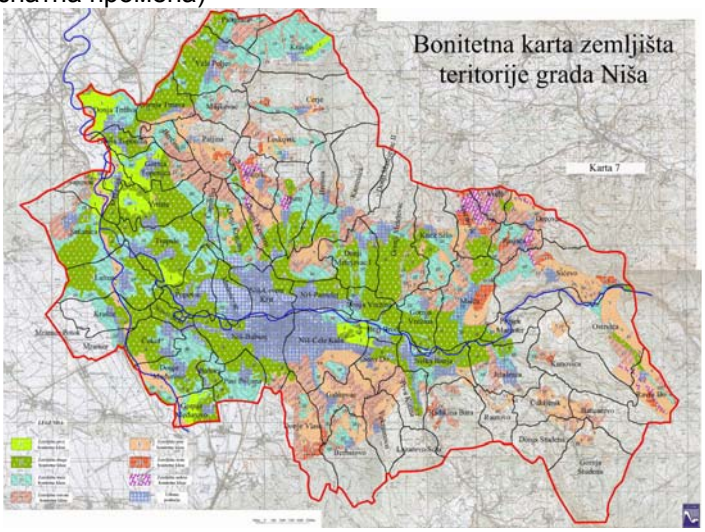

Основна компаративна предност нишког земљишног фонда је разноликост по типовима, надморске висине, начинима искоришћавања и изузетна незагађеност.

Уситњеност поседа намеће успостављање високопрофитабилних типова пољопривредне производње (конзумно поврће, воће, дуван, сточарство и сви облици органске производње). Шароликост нишког земљишног фонда пружа квалитетне предуслове за развој апсолутно свих видова пољопривредне производње, пре свега окренуте локалном тржишту. Такође, незагађеност земљишта тешким металима омогућава најкраћу и најефикаснију конверзију конвенционалне у органску пољопривредну производњу усмерену на захтеве локалног тржишта.

Земљишни Фонд по структури власништва

Територијална Јединица	Површина Територијалне Јединице	Облик Својине	ЗЕМЉИШНИ ФОНД (ha)					
			ПЛОДНО ЗЕМЉИШТЕ				Неплодно	
			Пољопривредно земљиште		Шуме и шумско земљиште			
			Статист.	Катастар	Статист.	Катастар	Статист.	Катастар
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**
Град Ниш	**59697**	Приватно	31921	31001	10460	10287	2410	1073
		Државно	621	6381	38	4860	68	6057
		∑	32542	37382	10498	15147	2478	7130
		Неорганизовано	4454	-	4605	-	5109	-
		∑∑	**36996**	**37382**	**15103**	**15147**	**7587**	**7130**

Апсолутна доминација приватног власништва над земљиштем (98.1 %) је реална шанса да се на основу развоја пољопривредног газдинства у складу са економским развојем газдинстава увећава и земљишни посед којим би се одговорило тржиштном захтеву. Изузетно мали проценат земљишта у власништву "старих" задруга и комбината омогућава бржу и ефикаснију трансформацију Нишке пољопривреде . Власничка структура шума, шумског земљишта и неплодног пружа реалну шансу развоја пратећег сеоског, етно, еко и ловног туризма.

Насупрот званичним подацима стоји реални (искуствени) податак да су пољопривредне површине мање (од званичних) услед непланског ширења града. Процене реалног земљишног фонда се крећу око 5 % реалног умањења у односу на катастарске површине. Такође, структура коришћења земљишта је реално промењена и то нарочито у правцу смањења површина под виноградима (око 50 %).

Генерално нишко земљиште је квалитетан предуслов развоја пољопривреде а самим тим и села.

1.1.2. Географски положај

Ниш (центар) се налази на 43° 15 `25" географске ширине и 21° 52 ` 38" географске дужине на раскрсници путева за Атину и Истанбул. Надморска висина се креће од 173 м (Шопор Трупале) до 1 062 (Градац, Сићево). Чвориште је друмског, железничког и авио саобраћаја. Основна компаративна предност је положај Ниша на раскршћу важних путних праваца и позиција регионалног центра што ствара реалну претпоставку да преузме лидерску улогу у организовању тржишта пољопривредних производа. Чињеница да се Ниш налази на "пола пута " од запада ка истоку континента квалитетан је предуслов за развој транзитног, али и осталих видова туризма.

1.1.3. Становништво

У приградској и сеоској средини живи око 72 357 становника (28.89 % од укупног становништва), чија просечна старост износи око 40 година, а око 23 310 становника је у добу од 15 – 40 година старости. На триторији града Ниша налазе се 68 села која са приградским насељима, која чине велику већину градске територије. Старосна структура је неповољна, али чињеница да је трећина руралног становништва у најпродуктивнијем животном периоду је довољан предуслов за развој. Изузетна разноликост нишких села у културолошким карактеристикама и изузетно богато историјско наслеђе су квалитетан предуслов развоја етно туризма.

Демографска кретања у смислу напуштања села и одласка у градску средину су крајем деведесетих престала. Последњих десетак година кренуо је процес радне дневне миграције градског становништва у село, пре свега мотивисане економским разлозима. Овај процес ће бити израженији како транзиција нишких предузећа добија на замаху. Старостна структура је неповољна и то нарочито у брсдко планинским селима у ободним деловима градског подручја. Потенцијал развоја је радно способни и школски део сеоског становништва који ће јасно преузети одговорност за развој своје средине. Будуће нишко село ће свакако бити са мање становника, али ће они бити у далеко бољом положају у односу на данас.

1.1.4. Организованост

Уситњеност поседа, захтеви тржишта су само део разлога због којих је неопходнао удруживање пољопривредног и сеоског становништва. Процес удруживања мора бити иницран од сеоског становништва и пре свега мотивисан економским и развојним циљевима што су једини реални предуслови одрживости.

Р.Број	ОБЛИК УДРУЖИВАЊА	МЕСТО	ПРИМАРНА ОБЛАСТ ДЕЛОВАЊА
1	УДРУЖЕЊЕ ПОВРТАР	Лалинац	Повртарство
2	УДРУЖЕЊЕ ОПТОМЛЕК	Лалинац	Сточарство
3	УДРУЖЕЊЕ РУМЛЕК	Рујник	Сточарство
4	УДРУЖЕЊЕ СВЕТИ МАРКО	Суви До	Воћарство
5	УДРУЖЕЊЕ НАПРЕДАК	Трупале	Сточарство
6	УДРУЖЕЊЕ СТОЧАР	Чокот	Сточарство
7	УДРУЖЕЊЕ НИШАВСКИ РОГ	Представништво у Агроразвоју	Сточарство
8	УДРУЖЕЊЕ МЛЕЧНИ ПУТ	Габровац	Сточарство
9	УДРУЖЕЊЕ КАЛЕМАРА	Јелашница	Виноградство
10	УДРУЖЕЊЕ ПЧЕЛАРА МАТИЦА	Анете Андрејевић 15, Ниш	Пчеларство
11	УДРУЖЕЊЕ ЦЕР	Кнез Село	Сточарство
12	АГРО-ТУРИСТИЧКО УДРУЖЕЊЕ	Сићево	Сеоски туризам
13	УДРУЖЕЊЕ АГРО-ПРОИЗВОД	Доње Међурово	Сточарство
14	УДРУЖЕЊЕ БУДУЋНОСТ	Лесковик	Сточарство
15	УДРУЖЕЊЕ ЕУТРОМИЛК	Хум	Сточарство
16	УДРУЖЕЊЕ 10 П +	Сечаница	Сточарство
17	УДРУЖЕЊЕ АДА	Сечаница	Сточарство
18	УДРУЖЕЊЕ FRUIT PARADISE	Суповац	Лековито биље
19	УДРУЖЕЊЕ ОРЕОВАЦ	Ореовац	Сточарство
20	ЗЗ ОСТРОВИЧКИ БИСЕР	Островица	Сточарство
21	ЗЗ АГРОЧЕГАР	Доњи Матејевац	Воћарство
22	ЗЗ Габовац	Габровац	Воћарство
23.	ЗЗ Горњи Матејевац	Горњи Матејевац	Виноградарство
24.	ЗЗ Кнез Село	Кнез Село	Воћарство

Сем наведених новонасталих званичних облика удруживања насталих последње 3 године постоје и незванични облици (неформалне групе) који ће временом прерасти у званичне. На подручју града постоје и такозване "старе" задруге настале у време СФРЈ од којих је већина у веома тешком положају. Као

активна истиче се ЗЗ" Морава" Доња Трнава док су све остале у тешком положају активне, неактивне, у поступку стечаја, угашене или у поступку приватизације.

Ред. Бр.	Пољопривредна организација	Седиште	Примарна делатност	Тренутни статус
1.	ДП "ПИК" Ниш	Ниш	Производња воћа, грожђа, прерада ...	Стечај, поступак приватизације
2.	ЗЗ "Морава"	Д.Трнава	Ратарско повртарска производња...	Активно привредно друштво Активно привредно друштво
3.	ЗЗ "Програс"	Веле Поље	Ратарско повртарска производња...	Неактивна, затворена 10 година, статус непознат
4.	ЗЗ "Слога "	Хум	Ратарско сточарска производње	Неактивна, сттус непознат
5.	ЗЗ"Агроморава"	Ново Село	Ратарско повртарска производња	Неактивна, затворена 10 година, статус непознат
6.	ЗЗ "Напредак"	Горња Врежина	Воћарско виноградсрка производња	Неактивна, сттус непознат
7.	ЗЗ"Малча"	Малча	Виноградсрко винарска производња	Активно привредно друштво
8.	ЗЗ"Виноградар"	Пасјача	Виноградско воћарска производња	Неактивна, сттус непознат
9.	ЗВЗ "Сићево"	Сићево	Виноградсрко винарска производња	Приватизована
10.	ЗЗ "Јелачница"	Јелашница	Виноградсрко винарска производња	Неактивна, статус непознат
11.	ЗЗ"Нишава"	Трупале	Ратарка производња	Активно привредно друштво

Раст и развој новонасталих облика удуживања пољопривредника уз слабљење "старих" задруга је процес који ће се наставити током наредних година. Враћање изворним принципима задругарства где је задруга инструмент остваривања циљева задругара (а не запослених) обезбедиће одрживост новонасталих облика удруживања. Реална је развојна претпоставка да ће се организовање пољопривредника и сеоског становништва наставити како по хоризонталном (новонастали облици у новим срединама) тако и по вертикалном принципу (асоцијација облика организовања-Комора). Наведени процес је од изузетне важности за постизање јаког и одрживог руралног развоја, јер ствара предуслов да сеоско становништно активно преузме иницијативу у свом развоју.

1.1.5. Примарна пољопривредна производња (конвенционална)

1.1.5.1. Биљна производња

Структуру производње карактерише изузетна хетерогеност, присуство свих видова тзв.сваштарење, делом за своје потребе, делом тржиштно орјентисане производње. Доминантне културе су кукуруз на око 8 500 ха, јаре стрнине на око 2 000 ха, поврће 2000 ха, крмно биље 2000 ха, озиме стрнине 7 500 ха, док су вишегодишњи засади присутни на близу 6 000 ха.

1.1.5.1.1. Ратарска производња

Ниш није и не сме бити само ратарски крај. Најчешћи вид је традиционални приступ сваштарској производњи за сопствене потребе у којој доминира двопољни плодоред, одн. плодосмена пшенице и кукуруза која је ниско акомулативна. Овакав приступ доминира код старачких домаћинстава, док млађа газдинства трагајући за профитабилнијим видовима коришћења земљишта постепено смањују ратарске површине. Присутан је раст роизводње крмног биља, увођење нових травних смеша, легуминоза што је економски оправдано, јер добија додату вредност кроз

сточарску производњу. Раст газдинстава која мењају сетвену структуру у складу са тржиштним захтевима временом ће променити сетвену структуру у корист других култура.

Због величине просечног поседа ратарство има будућност у производњи сточне хране, лековитог биља, дувана и других култура које имају знатно виши степен акумулације по јединици површине.

1.1.5.1.2. Повртарска производња

Основни развојни правац Нишких села у долинама Јужне Мораве и Нишаве је повтрарство. Традиција, природни предуслови, близина великог тржишта уз бољу организацију су идеални предуслови за интезиван развој повртаске производње. Поред производње, Ниш мора постати и регионални центар дораде, трговине и шпедиције повртаских производа југоистока Србије.

1.1.5.1.3. Виноградска производња

Тренутна тешка ситуација проузрокована пропашћу нишких великих прерађивача грожђа и ширење заразне болести винове лозе "фитоплазма" су реални ограничавајући фактори који ће допринети даљем смањењу површина под виноградима. Напуштање концепта масовне производње нискоквалитеног грожђа у корист производње квалитетнијих сорти и пића представља позитиван корак нишких виноградара. Реална ситуација у наредних 5 година је опадање производње до око 1000 ха винограда, али савремених, са тржиштно оправданим сортиментом. У развоју треба дати примат локалном квалитетном сортименту из кога треба развијати пића са заштићеним географским пореклом. Овакво виногорадарство ће омогућити развој пратеће прераде и пласмана пре свега кроз локалну потрошњу наслоњену на развој еко, етно и транзитног туризма.

1.1.5.1.4. Воћарска производња

Поред виноградарске производње, воћарска производња представља један од два основна развојна правца нишких брдско-планинских села. Будућа производња мора бити пре свега окренута конзумној употреби (свеже воће) и реализацији на локалном тржишту. Алтернатива је развој наменске воћарске производње усмерене на потребе локалних прерађивача и преради у домаћој радиности на селу. Препорука је, напустити концепт масовне, нискоквалитетне производње за непознатог купца.

1.1.5.2. Сточарска производња

Сточни фонд Града Ниша тренутно чини 4 119 говеда (3 496 женска приплодна грла), 4 310 оваца, 15 112 свиња и око 109 062 живине. Сточарска производња се наслања на производњу пшенице (10 990 т) и кукуруза (16 675 т), луцерке (7 610 т), детелине и испаше на ливадама и пашњацима. Сточарска производња у односу на пратећу производњу сточне хране је самодовољна само у погледу кабасте хране (луцерка, детелина), док је у погледу потрошње житарица у добром делу зависна од производње у другим крајевима. Неискоришћени потенцијал за развој овчарства и козарства лежи у великом делу због некоришћења пашњачких површина у вишим пределима.

Сточарство уназад пар година се постепено опоравља, модернизује и повећева квалитет. Виши степен раста је присутан у млекарском сточарењу у односу на друге видове производње. Основна кочница у развоју млекарског сточарства је недостатак млекара, као партнера произвођачима млека. Будућност сточарства је у јаком повезивању сточара и локалне и регионалне индустрије прераде.

Последњих година повремену експанзију у сточарству показују неконвенционални видови сточарења (пужеви, зечеви, нутрије, глисте , емуи и сл.). Развој треба градити на тржиштним захтевима пре свега локалног/регионалног карактера који дају извесну сигурност пласмана и то нарочито где су присутни локални прерађивачи до крајњег производа.

1.1.6. Органска примарна пољопривредна производња

Иако је комплетан нишки атар погодан за успостављање органске пољопривредне производње њено присуство је спорадично. Будућност малих газдинстава је у успостављању овог вида производње пре свега због више стопе акомулације и лакшег пласмана. Основни циљ органске производње је освајање локалног тржишта и прераде у оквиру породичних газдинстава. Организована интродукција органске пољопривреде је један од основних праваца активности на развоју нишке пољопривреде.

1.1.7. Експлоатација шума и шумских плодова

Површине под шумама на око 15 671 хектар је реална основа за унапређење експлоатације и прераде дрва, али и развој ловног и еко туризма. Разноликост нишких шума условљава њихову живописност и богатсво великог броја шумских плодова. Присуство дивљачи (зец, фазан, срна, лисица, шакал, вук и сл.) чија бројност је очувана уз организовано газдовање могу пружити реалну шансу развоју ловног туризма ослоњеног на сеоску средину. Постојање ендемских и реликтних врсти (Ramondula Serbica, плишана салата и сл.), медитеранског субклимата (жалфија), великог броја планинских ливада и пашњака богатих самониклим лековитим биљем ресурс су за развој како организованог сакупљања и атракције су за еко туризм.

1.1.8.Воде

Ниш се налази у сливу Јужне Мораве и Нишаве. Упркос субаридном климату због богатства подземних и надземних вода погодниих за наводњавање могуће је успоставити профитабилне биљне производње. Присуство индустрије опреме за наводњавање на подручју града олакшава изградњу оптималног модела системског организованог наводњавања, примарно у повртарској и воћарској производњи. Један

од значајних ресурса је и постојећа "Студија о подземним и надземним водама погодним за наводњавање на подручју града Ниша" из 2004. године која је мапирала све воде погодне за наводњавање и дала препоруке оптималних видова њиховог коришћења.

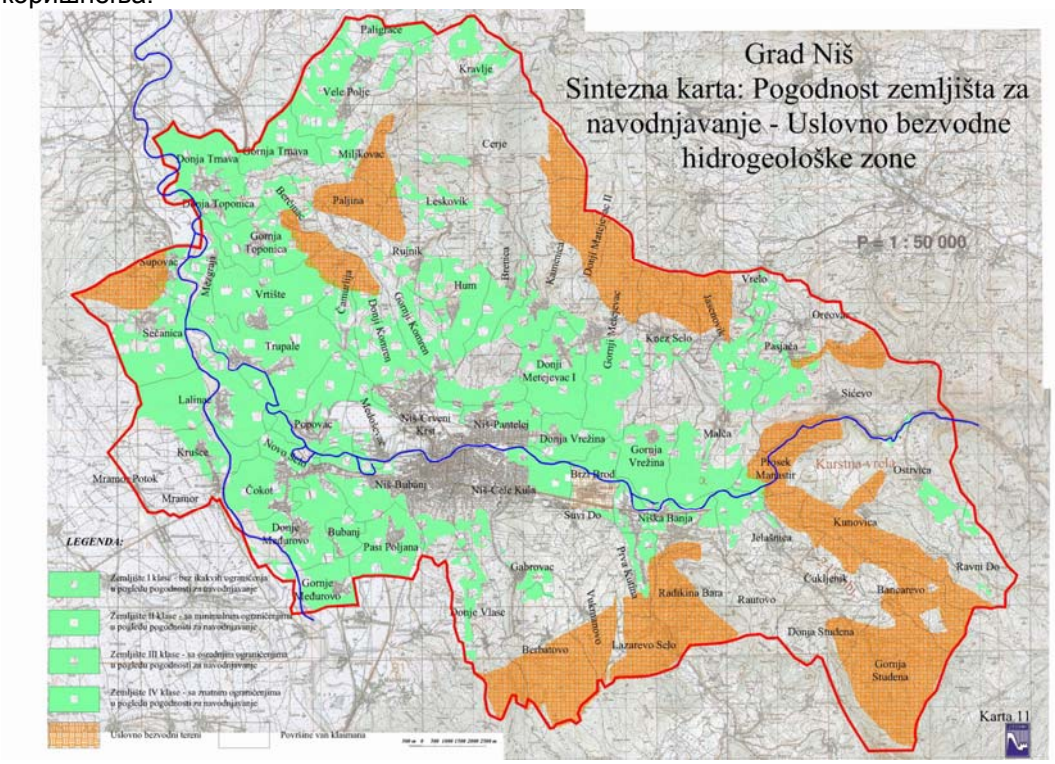

Напомена: извор "Студија", зелене површине погодне , браон условно безводне

Потребне количине воде и могућноисти наводњавања

R.br	*Zemljoradnička zadruga*	*Površina (ha)*	*I faza (ha)*	*Hidromod (l/s/ha)*	*Hidrogeološka zona*	*Predložen način zahvatanja*
1.	Malča	967,22	350,56	0.47	II i I	Duboki bunari izdašnost 1-2 l/s/ob, kopani bunari izdašnosti 2-5 l/s/ob, površinske vode iz Nišave
2.	Nišava Trupale	3027,28	1697,28	0.5	I,II,III	Kopani bunari na 200m izdašnosti 2-10 l/s/ob, površinsko zahvatanje iz Južne Morave
3.	Agro Morava	2285,66	1182,82	0.50	I i II	Kopani bunari na 200m izdašnosti 20-40 l/s/ob, površinsko zahvatanje iz Južne Morave
4.	Sloga Hum	1679,53	193,13	0.48	II,III,IV	Duboki bunari izdašnost 1-2 l/s/ob, karstna vrela
5.	Morava Donja Trnava	1733,26	923,4	0.48	I i II	Kopani bunari 2-5 l/s/ob, Duboki bunari izdašnosti 1-2 l/s/ob, karstna vrela
6.	Progres Velje Polje	1582,53	135,53	0.45	II	Duboki bunari izdašnost 1-2 l/s/ob, karstna vrela
7.	Pik Niš	4401,98	1186,32	0.46	II,III,IV	Duboki bunari 1-2 l/s/ob, površinsko zahvatanje iz Nišave, karstna vrela
8.	Napredak	470,7	237,83	0.46	I	Bunari 10-40 l/s/ob,

	Gornja Vrežina					površinske vode iz Nišave
9.	Vinogradar Pasjača	242,69	10,8	0.43	II, III	Duboki bunari izdašnost 1-2 l/s/ob, karstna vrela
10.	Sićevo	428	-	0.43	IV,II	Bezvodni deo, Duboki bunari 1-2 l/s/ob
11.	Pik Niška Banja	409,31	287,69	0.46	IV, III	Bezvodni deo,karstna vrela, termalne vode, površinske vode iz Nišave
12.	Jelašnica	307,71	170,3	0.44	IV,III	Bezvodni deo, karstna vrela, površinske vode iz Nišave

Напомена : у колони 2 се под земљорадничким задругама мислило на пословна подручја истих а не њихово земљишта

Сем улоге у наводњавању богатство вода је и предуслов развоја туризма (лековите воде, бањски / Нишка Бања, Бања Топило), индустрије прераде воде (извор Бањица-Островица) и "адреналинског туризма"- Сићевачка клисура и сл.
Нишка села се налазе на бројним речицама, потоцима, изворима који су потенцијални сегменти еко туризма.

1.1.9. Природне лепоте, историјска и културна баштина

Природна разноликост нишког краја, живописност сеоских предела аутентичност и богатство флоре и фауне су јак потенцијал развоја сеоског туризма. Концепт сеоског туризма подразумева еко, етно, ловни и "адреналин" туризам. Бања Топило, Трем, Бојанине воде, Јелашничка клисура, Сићевачка клисура, Бањица су квалитетан предуслов развоја еко - туризма.

Културно ументичка друштва на селу, воденице, вуновлачаре, домаћа радиност, домаћа производња сира, вина, ракије, Сићевачка брана, археолошка налазишта дају основ развоја етно - туризма.

Велика ловишта према Сврљишким планинама, Гаџин Хану, присутна ловачка друштва на селу омогућују развој ловног туризма.

Погодни терени за параглајдинг, клифхајгинг, планинарење, маунтинбајкинг, скијање, сплаварење, мотокрос стаза на сеоском подручју уз квалитетну координацију могу постати европски центар "адреналин" туризма.

Овај ресурс руралног развоја је огромни капитал сеоског подручја, јер подразумева ангажовање више сфера економских активности руралног становништва (смештај, храна, пиће, домаћа радиност и др.).

Основни принцип одрживог развоја сеоског туризма мора бити " корак по корак" при чему би први био освајање локалног госта.

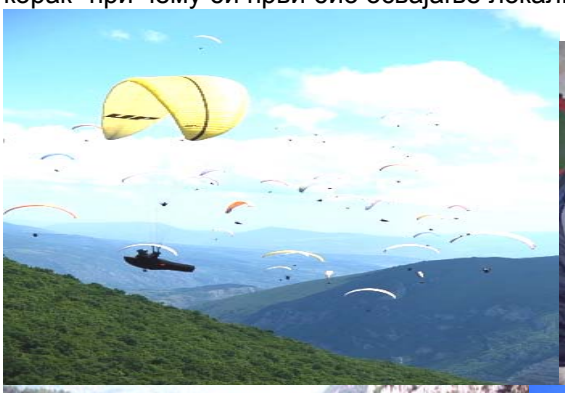

1.1.10. Агроиндустријски сектор

За одрживи рурални развој сем ресурса са сеоског врло су битни и агроиндустријски ресурси који су директно повезани са пољопривредом. Ниш као регионални индустријски центар поседује доста развијену индустрију прераде пољопривредних производа, репроматеријала и опреме за пољопривредну производњу и пратећих услуга (банкарство, осигурање и сл.). Битан фактор развоја је и развијена шпедиција, постојање царинске испоставе и седиште Нишавског Округа .

Р.бр.	Чиниоци агросектора	Делатност
1.	Агромаркет Ниш	Производња опреме за наводњавање и пољ. произв.
2.	Еуродрип Ниш	Производња опреме за наводњавање
3.	ХИ Пољотоплица Ниш	Производња средства за заштиту биља
4.	Механизација Ниш	Промет репроматеријала, опреме за пољ. производњу
5.	Агропром ТСД Ниш	Промет репроматеријала
6.	Белвит Ниш	Производња сточне хране
7.	Семенарна Ниш	Промет репроматеријала
8.	Бобипром Ниш	Промет репроматеријала

9.	Лорипром Ниш	Промет репроматеријала
10.	Фертико Ниш	Производња ђубрива
11.	Калем Ниш	Производња садног материјала
12.	Унијапак Ниш	Прерада пољопоривредних производа
13.	Центропак Ниш	Прерада пољ. производа
14.	Синекс Ниш	Прерада пољ. производа
15.	Житопромет Ниш	Прерада и складиштење пољ. производа
16.	Милса Ниш	Прерада пољ. производа
17.	Еко Фуд Ниш	Прерада пољ. производа
18.	Еко Лајф Ниш	Прерада пољ. производа
19.	Калцини Вртиште	Прерада пољ. производа
20.	Вундер Ниш	Прерада пољ. производа
21.	Мак Интернационал Ниш	Прерада пољ. производа
22.	Ниш продукт Ниш	Прерада пољ.производа
23.	Стоко импекс Ниш	Прерада пољ. производа
24.	СИМ Импекс Ниш	Прерада пољ. производа
25.	Ни –ком Ниш	Прерада пољ. производа
26.	Јумис Ниш	Прерада пољ. производа
27.	Нишка Пивара Ниш	Прерада пољ. производа
28.	Житопек Ниш	Прерада пољ. производа
29.	АД Нишка Млекара Ниш	Прерада пољ.производа
30.	Филип Морис ДИН Ниш	Прерада пољ. производа

Напомена: прерада пољопривредних производа подразумева прераду воћа, поврћа, меса, млека, дувана и сл.

Уз квалитетну сарадњу на локалном нивоу може се успоставити модел Нишког производа ("**Најбоље из Ниша**") од њиве до трпезе, а самим тим проблем реализације примарне пољопривредне производње и стабилног извора сировине за прераду.

Ниш као регионални центар банкарског система пружа реалну могућност даљег развоја тржишта инвестиционих средстава.

Р.бр.	Присутне Банке на подручју града	Пламсан у пољопривреди
1.	Прокредит банка	постоји
2	Кулска банка	постоји
3.	Национална штедионица	постоји
4.	Војвођанска банка	постоји
5.	АИК банка	непознато
6.	Агро банка	непознато
7.	Алфа банка	непознато
8.	Комерцијална банка	постоји
9.	Нишка банка	непознато
10.	Рајсфајзен банка	непознато
11	Сосијете Женерал банка	непознато
12.	Банка интеза	непознато
13.	Волф банка	постоји
14.	Универзал банка	непознато
15.	Национална банка Грчке	непознато
16.	Хипо Алпе Адрија банка	непознато
17.	ЕФГ банка	непознато
18	Алко банка	непознато

19.	Пиреус банка	непознато
20.	ХВБ банка	непознато

Будућа повишена активност у кредитној подршци пољопривреди и развоју сеоске економије уз нараслу конкуренцију на банкарском тржишту довешће до пораста пласмана и нижих каматних стопа у и за пољопривредну производњу и диверсификацију сеоске економије.

1.1.11. Институције подршке руралном развоју

Сем привредних чиниоца у руралном развоју изузетну улогу имају и институције подршке. Институције подршке су владин и невладин сектор, приватне иницијативе и развојни пројекти усмерени на пружање подршке одрживом руралном развоју. Њихова основна улога је пружање захтевом вођене развојне подршке сеоском становништву у реализацији његових развојних пројеката.

1.1.11.1. Локална самоуправа

Град Ниш као јединица локалне самоуправе је одговоран за рурални развој на својој територији. У постојећој организацији органа Града ресорно везана за рурални развој је Управа за привреду, одрживи развој и заштиту животне средине са својим Одсеком за развој села и Одсеком за пољопривреду, водопривреду и шумарство. Индиректно сегментом заштите животне средине се бави Одсек за заштиту животне средине из наведене управе. Остале ресорне службе Градских општина, Управе, Дирекција, Јавна комунална предузећа се у областима својих надлежности често сусрећу са проблематиком руралног развоја, али без системског приступа раду. Постојећи Фонд за развој пољопривреде Града Ниша и Фонд за самофинасирање и развој заједничких потреба грађана су основни финансијски извори подстицања руралног развоја Ниша. Градске општине са различитим нивоима организовања ресорних органа и буџетских срдстава спорадично и неуједначено приступају руралном развоју на својим територијама. Постојећи људски и технички потенцијал је реално велики, али неефикасно искоришћен због разуђености, функционалне неповезаност и нејасне хијерархијске структуре на релацији Град - Градске Општине. Успостављањем ефикасне организације Органа града усмереног на развој сеоске заједнице (Управа за рурални развој) који би објединио све ресурсе града усмерене ка селу омогућиће се интензивна, системска и одржива подршка равномерном развоју града.

1.1.11.2 ДП Агроразвој Ниш

Присуство регионалне пољопривредне службе ДП Агроразвој у граду Нишу је још један од квалитетних предуслова руралног развоја. Иако подручје деловања обухвата територију 7 локалних самоуправа (Град Ниш, СО Дољевац, Мерошина, Алексинац, Гаџин Хан, Сврљиг и Књажевац) Агроразвој може активно стручно технички подржати рурални развој града и региона.
Поред саветодавне улоге Агроразвој као референтна лабораторија за испитивање земљишта, семенског и садног материјала, фитопатологију и фитосанитарну исправност ствара реалну подлогу за квалитетно праћење производње. Присуство лабораторијског система дела Републичког система рефернтних лабораторија омогућиће квалитетну контролу свих присутних видова примарне пољопривредне производње. У сарадњи са Центром за виноградарство и винарство-Ниш у склопу градског система ПИС (Прогнозно извештајна служба у заштити биља) представљају ресурс организовања контролисане биљне производње у смислу употребе хемијских средестава за заштиту биља. Улога Агроразвоја је огромна и у изградњи контролисане примарне пољопривредне производње која је основни предуслов

успостављања система квалитета (ИСО стандарди и сл.) и система безбедности хране (ХАСАП и сл.) који отварају врата развијених тржишта.

1.1.11.3. Центар за виноградрство и винарство Ниш

Центар је основни носиоц развоја виноградарства и винарства на подручју града и југоистока Србије и у периоду транзиције (промене статуса). Својим лабораторијским капацитетима омогућава квалитетну контролу производње вина, жестоких пића и сокова на подручју града. Центар је и биће носилац стручно саветодавних услуга у развоју виноградарства и винарства у нишком крају. Кроз школе виноградарства и винарства, континуирану енолошку контролу подржаће развој нишких виноградара и винара у смислу подизања квалитета производње. Носилац будућег развоја виноградарства биће реализација Пројекта сузбијања фитоплазме, еске и других заразних болести винове лозе, мапирања Нишког виноградарског подреона, очувања и унапређења аутихтоних сорти винове лозе и касније производње квалитетних калемова и садње нових винограда. Основе развоја виноградрства биће Пројекти развоја пића са заштићеним географким пореклом, производње органског вина, огледног подрума, промоције нишких вина, развој прераде грожђа и сл. Концепт развоја гране која је била знак препознавања Ниша у ранијим периодима је развој мање, ефикасније, квалитетније производње и прераде грожђа.

1.1.11.4. Ветеринарски специјалистички Институт Ниш

Ветеринарски специјалистички Институт Ниш је носилац развоја сточарства у нишком крају. Својим капацитетима окренутим здравственој заштити домаћих животиња пружа и велики допринос развоју укупне сточарске производње. Као место стручно техничке подршке ветеринарској служби може активно допринети развоју сточарско ветеринарског саветодавног сектора. Такође, велики допринос се очекује у унапређењу расног састава на подручју града.

1.1.11.5. Универзитет у Нишу

Универзитет својим научно наставним капацитетима може допринети руралном развоју у сферама пољопривреде, социологије села, заштите животне средине на селу, комуналне изградње, економском развоју села и сл. Кроз укључивање научно истраживачког кадра нишког универзитета сем очекиваног унапређења сеоског становништва интерактивно ће се унапредити и научни кадар нарочито у методологијама рада. Кроз научна истаживања, студентске задатке, партиципаторним методологијама могуће је ојачати развојни капацитет сеоског становништва. Укључивањем универзитета у активности на руралном развоју постиже се виши ниво познавања реалних развојних потреба сеоског становништва кроз научно истраживачко бављење том проблематиком.

1.1.11.6. Развојни пројекти

Изузетно добра искуства са досадашњим развојним пројектима страних донатора ("Река млека", "Добра фарма") указује на неопходност присуства и у бидићем периоду као подршка локалним капацитетима руралног развоја. Предуслов добијања и квалитетне реализације развојних пројеката је висок ниво активности локалних капацитета развоја. У случају јасног диференцирања Управе за рурални развој биће могуће привући средства (донаторе, инвеститоре) за реализацију пројеката руралног развоја, који су продукт развојних потреба сеоског становништва. Основни задатак свих локалних капацитета руралног развоја је стварање оптималног окружења које ће подстаћи сеоско становништво да у своје развојне

планове увуче што више разних врсти подршке са националног и интернационалног нивоа (Фондови за ублажавање процеса придруживања су 80 % окренути руралном развоју).

1.1.11.7. Невладине организације

Поред НВО раније наведених (1.1.4. Организованост) на подручју града су активна многобројна друштва (ловачка, планинарска, риболовчка и сл.) чији капацитети могу активно допринети руралном развоју. Развој будућих сеоских заједница ће се темељити на парарелном развоју и тесној сарадњи владиног сектора окренутог селу и невладином сектору организованог у селу.

1.1.11.8. Министарво пољопривреде, шумарства и водопривреде РС

Упркос мноштву квалитетних програма подршке развоју пољопривреде и села које је иницирало ресорно Министарство поновља праксу из ранијег периода, која за «резултат» није дала директне ефекте нишком пољопривреднику и сеоском становништву. Пракса конципирања развоја на основу потреба војвођанске пољопривреде на нивоу државе и даље фаворизује војвођанског пољопривредника. Концепт централног планирања и реализације развоја је узроковао неравномерну расподелу подстицајних средстава. Ситуација да средства за развој села углавном одлазе у најразвијеније делове Србије најреалније осликава неодрживост централизованог приступа одрживом руралном развоју. Развој агенција, дирекција, управа на републичком нивоу и даље оснажава улогу централе на уштрб локалних капацитета руралног развоја.

Децентрализација државе је достижна само у смеру од периферије ка центру. Сеоске заједнице, локалне власти и институције морају преузети иницијативу и одговорност за свој развој. Морају се развијати сеоски, локални и регионални развојни капацитети који ће својим радом и организацијом утицати на националне да промене приступ развоју. Децентрализација је процес преузимања иницијативе сосптвеног развоја у сопствене руке.

1.1.11.9. Регионална Привредна комора Ниш

Присуство Коморе ствара добре предуслове за јачање маркетинга регионалног и градског руралног подручја. Комора је испред својих чланова саговорник влади на националном нивоу, али и место укрштања локалних и изградње регионалних интереса што је вероватна будућност коморског организовања. Јачањем облика организовања пољопривредног становништва доћи ће до успостављања Коморе пољопривредника од локалног ка националном нивоу.

1.1.11.10. Регионални Задружни савез Ниш

Тренутно Задружни савез је задржао организациони облик из претходних времена. Притисак новостворених задруга ће у будућем периоду трансформисати савез у сегмент пољопривредне коморе. Тренутна улога савеза је у пружање подршке развоју задругарства пољопроивредника, што је недовољно за бржи и ефикаснији прелаз на савремене европске видове организовања.

Присутни локални ресурси руралног развоја су уз ефикаснију организацију више него довољни за покретање спирале одрживог развоја сеоског подручја града Ниша.

2. Развојни стратешки правци

2.1. Развој локалних капацитета

2.1.1.Тржиште и пласман

Насупрот традиционалном приступу вредновања пољопривредне производње кроз максимализацију производње, савремено тржиште поставља једини квалитативни репер - успешност на тржишту. Тржиште као збирна воља "његовог величанства купца" је једини реални показатељ успешности производње. Планирању, инвестицији у производњи мора претходити реално испитивање тржиштне потребе. Стари концепт производње по инерцији условљеној производном традицијом и чекања на неког да те производе преузме и реализује је апсолутно неодржив у условима слободне тржиштне утакмице.
Концепт **препознавања тржиштних шанси и њиховог искоришћавања** мора бити идеал нишког пољопривредника. Близина локалног тржишта, јаке индустрије прераде и потенцијал реализације кроз сектор услуге су основе развоја тржишно орјентисане пољопривредне производње.

Носиоци развоја тржишта морају бити сами пољопривредници. Кроз процес удруживања у струковна удружења створиће се критична маса која ће иницирати успостављање асоцијације удружених пољопривредника. Тренутни број од 24 удружења пољопривредника би се у наредне 2-3 године морао проширити до 50. Подршку процесу удруживања и даље мора да пружа ресорна служба локалне самоуправе, како у административном тако и у финансијском смислу. Кроз градски Фонд за развој пољопривреде, микропројектима (бесповратни кредити за 33-50 % инвестиције) практично ће се наставити демонстрација предности удруженог наступа. **Вредност просечног микропројекта ће се кретати око 10 000 евра те се за период од 4 године са нивоом реализације од 10 микропројекта годишње кроз фонд мора обезбедити око 400 000 евра**.
Микропројекти у пракси представљају заједничку економску потребу чланова удружења (опрема, механизација, стока, објекти за прераду, пласман и сл.), којом ће се постићи виши ниво конкурентности на тржишту. Предност у реализацији имаће микропројекти везани за подизање нивоа реализације производа кроз објекте и опрему за сортирање, паковање, сушење, чување и прераду пољопривредних производа и развој услуга наслоњених на сеоску средину (туризам, домаћа радиност и сл.). Након периода учвршћивања постојећих и новонасталих облика удруживања (2-3 године) мора се успоставити асоцијација пољопривредника (коморски тип организације), која ће бити основни репрезент економске воље нишких пољопривредника. Њеним формирањем створиће се основни предуслов за реализацију Пројекта нишке пољопривредне продуктне берзе.

Град мора определити и комунално опремити земљиште погодно за успостављање **продуктне берзе Ниш**. Локација мора бити погодна у смислу близине путних праваца, царине, аеродрома, пруга и сл. како би омогућила економичност и ефикасност коришћења. Након комуналног опремања кроз емисију акција, Град ће пружити шансу приватној иницијативи да инвестира у опремање продуктне берзе. Берза представља седиште организоване трговине пољопривредним производима, репроматеријалом, опремом, услугама и технолошко пољопривредно средиште региона. За овакав концепт може се конкурисати европским партнерима за финасијску и техничку подршку и умрежење у систем европских берзи. Град је покровитељ успостављања берзе, али су власници објеката и послова инвеститори из земље и иностранства. На овакав технолошки парк може се наслонити и развој **градског сајмишта** и на тај начин Ниш поставити на листу сајамских градова. Током прве 2 године неопходно је определити локацију од око 10 ха површине, комунално је уредити и ставити на располагање приватним иницијативама. Асоцијацији пољопривредника Ниша по повлашћеном принципу

треба омогућити укључивање у рад берзе. Успостављањем Берзе, Ниш би постао регионални центар трговине пољопривредним производима што уз постојеће капацитете транспорта (друмски, железнички и авио), пратеће службе (царина, фитосанитарна, зоосанитарна, инспекцијска и финасијска контрола) и услуге (шпедиција, експорт-импорт и сл.) може бити реални генератор даљег развоја.

2.1.2. Инвестиције

Дугогодишњи период без инвестирања у развој пољопривреде довео је нишког пољопривредника у положај неконкурентности и непрофитабилности. Зачарани круг непрофитабилност-неконкурантност-неинвестирање се може разбити само кроз правилно усмеравање инвестиција под прихватљивим условима за просечног пољопривредног произвођача.

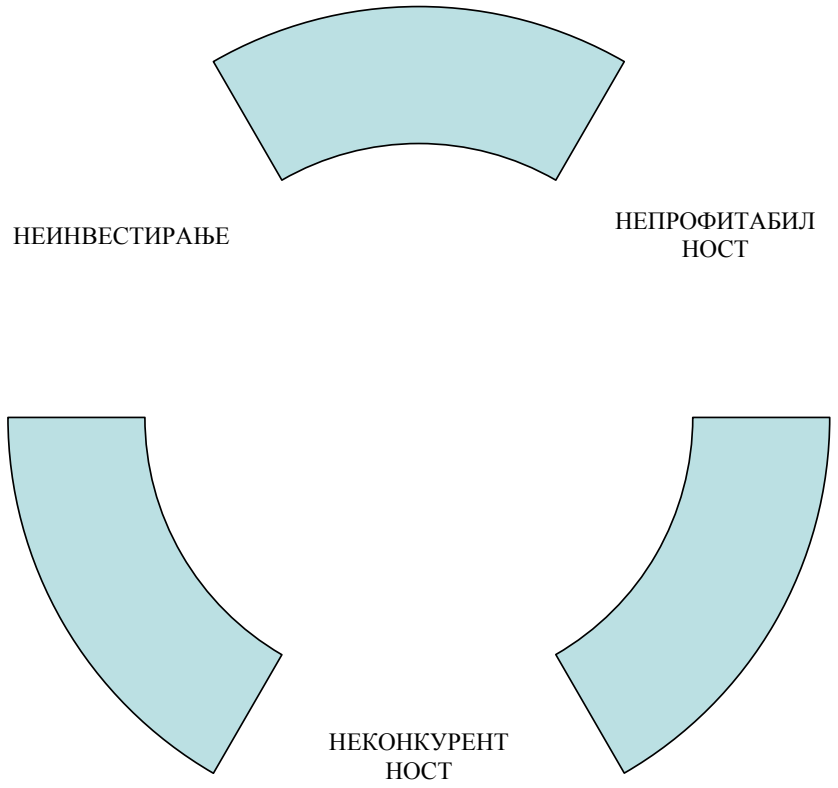

Локална самоуправа мора да развије модел подстицаја развоја који ће искорачити у сусрет децентализованом приступу одрживом економском развоју. По угледу на друге локалне самоуправе (Крагујевац, Аранђеловац, Чачак око 5% буџета) Ниш мора да усмери преко градског Фонда за развој пољопривреде значајна средства ка подстицају одрживог руралног развоја. У транутним димензијама градског буџета (5 000 000 000.00 динара) 5 % би износило око 250 000 000.00 динара, што су средства чијим би се опредељивањем створили реални предуслови за значајнији подстицај развоја нишке пољопривреде и села. Будућа улога градског Фонда мора бити у прерастању у локални фонд за одрживи рурални развој, који мора садржати поред инвестиција у развој пољопривреде (руралне економије) и средства опредељена за развој и свих осталих аспеката сеоског подручја (комунална инфраструктура, заштита животне средине, култура, здравство и др.).

За предстојећи период од 4 године Фонд се мора ојачати финасијски како би одговорио захтеву пољопривредног и сеоског становништва за подршку економском развоју (период од три године), а након тога би се трансформисао у локални фонд за одрживи рурални развој, као сервис комплетних развојних потреба сеоског становништва.

Фонд за развој пољопривреде током прве три године поред подршке јачању постојећих удружења мора пружити јаку подршку развоју пољопривредног газдинстава и диверсификацији економије на селу. Најсврсисходнија употреба буџетских средстава (3 000 000 евра током прве три године) је кроз линију дугорочних кредита за економски развој села. Град би уговорио повољне аранжмане са пословним банкама у смислу субвенционисања камата за нишке кориснике. Критеријуми доделе би се разрадили са банкама при чему би Град имао уплив у одлучивању у делу усклађености захтева са Програмом Фонда док би кредитна способност, изводљивост и одрживост тј. крајња одлука била у складу са пословном политиком банке. На овај начин би се могла ангажовати средства банака у износу од око 7 000 000 евра којим би се по принципу просечног захтева у износу од 10 000 евра покрило око 700 захтева (10 так по нишком селу). На овај начин би се развило локално банкарско тржиште и предузетничка енергија сеоског становништва. У том периоду субвенционисања подстакао би се развој инвестиционог тржишта чиме би се локална сеоска заједница припремила за приступ фондовима у периоду процеса придруживања ЕУ. У сваком селу би се развили добри економски примери преко којих би се подстакао предузетнички дух заједница.

Републички аграрни буџет је нажалост остао углавном недоступан нишким пољопривредницима. Изградња система подршке на основу потреба војвођанске пољопривреде и нетранспарентни критеријуми и систем одлучивања онемогућили су значајнији приступ нишких пољопривредника и сеоског становништва аграрном буџету. Град мора преузети активнију улогу у руралном развоју, с обзиром да ће централизован приступ руралном развоју трајати до приступања ЕУ. Чињеница да се националном Стратегијом пољопривреде као носиоци руралног развоја наводе локалне власти, а Аграрним буџетом средства и одлучивање о усмерењу истих задржава на републичком нивоу су јасан пример централизованог система подршке развоју. Град мора да премости период до приступања ЕУ како би оспособио рурално становништво да квалитетно и организовано приступи ЕУ Фондовима и оствари значајна подстицајна средства из ЕУ извора.

Присуство великог броја филијала пословних банака ствара лажну слику о високом инвестиционом потенцијалу. Сем пар банака већина уопште није активна у области пољопривреде. Кроз аранжман са градским Фондом за развој пољопривреде иницираће се развој локалног тржишта пољопривредних кредита.

Позитивна искуства у реализацији досадашњих развојних пројеката (Река млека, Добра фарма и др.) усмерених ка пољопривреди и селу указују на изузетну важност настављања тренда привлачења истих. Одговорност за привлачење донатора и добијање развојних пројекта је пре свега на локалним властима и њиховим експонентима на државном нивоу. У том смислу мора се обновити "Нишки лоби" на републичком нивоу по угледу на период 2000.-2004. године, када је Ниш сваке године добијао по један донаторски пројекат везан за руралну средину. Након иницирања донатора од стране политичке елите даљу комуникацију обављаће локалне стручно техничке службе ресорно везане за област деловања пројекта. Важност спуштања даље реализације на "оперативни ниво" доказали су наведени пројекти који су постигли резултате јер су били координисани од стране стручних лица са локалног и републичког нивоа. Упркос опречним мишљењима од изузетне важности је добијање развојних пројеката, јер је то основни извор јачања локалних развојних капацитета по угледу на ЕУ модел.

Страни инвеститори су следећа логична циљна инвеститорска група. Њихов озбиљнији долазак подразумева развој локалних инвестиционих капацитета (самоуправа, банке) и најбитније повољне извештаје присутних развојних пројеката

(линија извештавања пројекат-донатор/амбасада-инвеститор). Град са својим ресурсима (стручне службе, Фонд) је одговоран да створи повољно окружење за потенцијалне инвеститоре. Од изузетног значаја за анимацију инвеститора ће одиграти продуктна берза и сајмиште кроз чије активности је могуће обезбедити јаче присуство страних инвеситора.

2.1.3. Институције подршке

2.1.3.1. Локална самоуправа

У оквиру ресорних градских и служба градских општина данас ради значајно већи број радника у односу на ранији период (1992.-96.г. Секретаријат за пољопривреду око 20 запослених, 1996.-2000. Одсек за пољопривреду са 7 запослених, 2001.-2004. Одсек за пољопривреду са 7 и службе ГО Ниш са 4 и Н. Бања са 1 запосленим, 2005.-2006. Одсек за развој села са 6, Одсек за пољопривреду, водопривреду и шумарство са 4 и службе ГО Панталеј са 5, ГО Палилула са 2, ГО Ц. Крст са 3 и ГО Нишка Бања са 1 запосленим).

Недефинисана улога Градских општина, непостојање јасне организације заједничког деловања условили су реално слабије резултате у односу на потецијал. Оваква ситуација је неодржива, зато је неопходно извршити реорганизацију органа локалне самоуправе везаних за развој села и пољопривреде.

Једини ефикасни облик органиозације који би у потпуности одговорио захтеву сеоског и пољопривредног становништва је **Управа за развој села (рурални развој)** на градском нивоу. Овај орган би објединио све људске, техничке и финасијске ресурсе локалне самоуправе усмерене ка сеоској средини. Њен делокруг деловања би обухватио развој сеоске средине у потпуности тј. изједначавање квалитета живота на селу и граду. Принцип деловања у смеру целовитог и одрживог развоја подразумева унапређење сеоске економије, комуналне инфрастуктуре, школства, здравства, културе, заштите животне средине, социолошког капитала и сл.

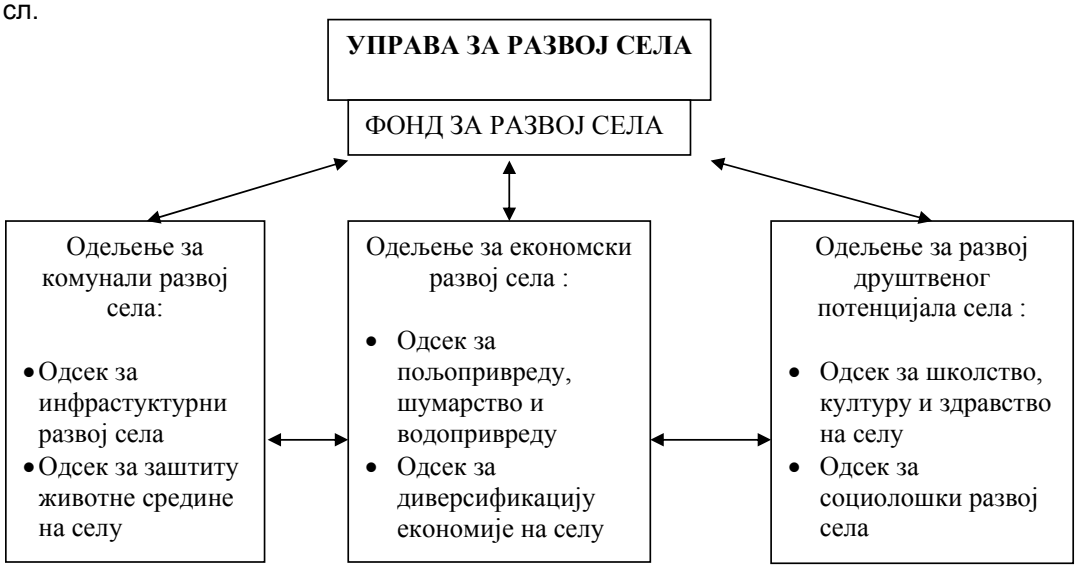

Градске општине са својим капацитетима би активно учествовале у реализацији програмских развојних опредељења. Оваквом организацијом би се обезбедио равномерни развој целокупног сеоског подручја и подигла ефикасност свих служби ресорно везаних за село. Такође, сеоско становништво би имало јасно диференцирану структуру локалне самоуправе одговорну за подршку њиховим развојним иницијативама. Управа за развој села мора бити **сервис развојних потреба сеоског становништва.** Кроз њено деловање артикулисаће се сеоски

захтеви ка Скупштини, Градоначелнику, другим нивоима власти, инстистуцијама и сл. Пружаће стручно-техничку подршку укупном развоју сеоске средине кроз истраживање потреба, израду студија изводљивости, идејних и предлога пројекта, стручно-технички подржавати реализацију и спроводити оцену успешности пројеката. Након успостављања, Управа ће организоватиу складу са Стратегијом пољопривреде Србије израду **Стратегије**-**Акционог плана руралног развоја града Ниша** за 5 година из кога ће проистећи програмска развојна опредељења.

2.1.3.2. ДП "Агроразвој" Ниш

Подручна пољопривредна служба реално због простора деловања на територији од 7 јединица локалне самоуправе и ограниченог саветодавног деловања због мањка саветодаваца не може значајније покрити развојно саветодавне потребе нишких села. Међутим, њен **лабораторијско-технички потенцијал** као референтне фитопатолошке, педолошке, херболошке, фитосанитарне лабораторије и подручне матичне службе су јака подршка развоју пољопривреде. Захваљујући стручно техничком потенцијалу може значајно допринети **едукацији** пољопривредника. Као елемент градског система ПИС (прогнозно-извештајне службе у заштити биља) допринеће подизању нивоа ефикасности и безбедности хемијске заштите биља на подручју града. Агроразвој је добра основа изградње локалних капацитета за ширење **органске пољопривреде**. Кроз серијал радионица може се појачати интерес пољопривредног становништва за конверзију са конвенционалне на органску производњу, а увођењем сертификованих кућа и признавање органских производа. Ова институција мора бити ангажованија у успостављању и увођењу система контроле квалитета, заштите животне средине и безбедности производње хране (ИСО, ХАСАП и сл.).

Агроразвој ће бити значајно ангажован кроз реализацију Програма градског Фонда за развој пољопривреде у делу пружања субвенционисаних услуга нишким пољопривредницима.

2.1.3.3. Центар за виноградарство и винарство Ниш

Упркос дугогодишњој тенденцији деградације виноградрство и винарство је један од будућих стубова развоја нишких села. Изузетни производни услови на добром делу нишке територије су полазна основа за развој. Концепт масовне производње ниско квалитетних сорти за прераду у вина ниског квалитета мора се променити у производњу квалитетнијих аутохтоних сорти грожђа и типова вина. Велики подруми су у изумирању и након тог процеса развој ће се градити на малим породичним винаријама.

Ревитализација нишког виноградарског подрејона је немогућа без јаке стручно- техничке подршке коју ће пружити Центар. Превасходна улога Центра ће бити у изради Пројекта ревитализације нишког виноградарског подреона и његовој реализацији. Центар мора успоставити систем сталног школовања виноградара и винара кроз огледни виноград и вински подрум. Преко Центра из средстава иностраних, националних и локалних Фондова ће се суфинансирати пројекти успостављања нових винограда, мини подрума, брендирања и маркетинга вина и жестоких пића из нишког краја. По словеначком моделу мали винари ће константно бити праћени енолошки како би се постигао висок, уједначен и перманетан квалитет нишких вина. Концепт породичних винарија подразумева и развој географске заштите порекла за најбоља вина.

Пласман квалитетних вина ће ићи у два правца. Први, локалном тржишту кроз угоститељске објекте уз субвенционисање изградње концепта потрошње нишких производа (нишка вина), а други кроз концепт сеоског, етно и еко туризма у оквиру газдинства на селу.

2.1.3.4. Ветеринаски специјалистички Институт Ниш

Институт представља пре свега центар ветеринарске медицине за југоисток Србије. Његова локална улога ће бити пре свега у едукативном смислу према нишким сточарима. Сем едукације на терену може бити и организатор стручних скупова и студијских путовања у земљи и иностранству. Висок ниво стручности у областима здравствене заштите домаћих животиња и њиховој нези је едукациони потенцијал који ће се пренети на нишке сточаре.

2.1.3.5. Универзитет у Нишу

Иако у досадашњем периоду неактиван на сеоском подручју Универзитет поседује значајне стручно научне капацитете који се могу квалитетно користити у развоју села. Кроз научне, истраживачке и студентске пројекте везане за развој друштвеног капитала, заштиту животне средине, инфраструктуру и сл. на селу Универзитет ће постати ослонац развоја села. Кроз средства Фонда, државе и донатора реализоваће се пројекти усмерени на родну равноправност, маргиналне групе, социјалну потребу, очување и унапређење животне средине и сл. чија реализација кроз партиципаторне методе мора ојачати сеоски друштвени капацитет у тим областима.

2.1.4 Формирање агро-бизнис центара

Основни предуслов за ефикасно спровођење различитих мера на нивоу државних, регионалних, локалних активности са једне стране и активирања и развоја локалних потенцијала села са друге стране, огледа се у смањивању и укидању системске и континуране комуникационе и физичке изолованости села у односу на град. Даља изолованост сеоског од градског становништва у свим сферама живљења, неће донети позитивне ефекте, тако да се намеће потреба формирања агро-бизнис центара, као едуктивно-информационих центра у сеоским насељима на подручју града Ниша.

Формирање центара пружиће могућност становнику на селу да добије стручну и техничку помоћ у својој средини, по сопственом захтеву.

Ради потреба произвођача и очувања и развијања материјалних и духовних вредности села, подстицаја оснивања савремених облика удруживања (удружења, асоцијација и кооператива), упознавања са новим технологијама биљне и сточарске производње, упознавања са светским трендовим агробизниса, решавања комуналних и других проблема на селу, изражена је потреба за организовањем “сервиса “ за сеоско становништво.

Карактеристике »Агро-бизнис центар« су:

- Развој пословног окружења
- Развој саветодавног сектора
- Присуство локалног агронома
- Развој агросектора кроз директан рад са сеоским становништвом
- Упошљавање стручњака

Циљеви »Агро-бизнис центара«:

- Активирање потенцијала села и мотивисање становништва села на повећање квалитета живљења развојем заједнице
- Повезивање сеоског становништва са државним службама, организацијама и тржишним субјектима.

- Стварање услова за унапређење и развој приватног агробизниса и развој агротржишта у локалној заједници
- Организовање едукационог центра
- Успостављање тржишно-информационог система

Корисници Центара:

- Становници сеоских насеља
- Постојећи облици удруживања пољопривредних произвођача (удружења, задруге, асоцијације)
- Сви заинтересовани субјекти за развој и унапређење села и пољопривреде.

Квалитетно пружање услуга Центара, предвиђа организацију за територију града Ниша на четири локалитета. Град Ниш броји укупно 67 сеоских насеља на територији четири градске општине. Формирањем центара на територији сваке општине на сеоском подручју удовољиће се потребама сеоског становништва. Аплицирањем пројекта «Агро-бизнис центар» према страним, националним и локалним фондовима, реално је могуће обезбедити средства за успостављање центара за сеоско становништво четири Градске општине Града Ниша.

2.1.5. Подршка интересном удруживању пољопривредника (удружења, кооперативе, асоцијације и сл.)

За успешан економски напредак пољопривредника битно је њихово економско повезивање. Економским повезивањем пољопривреднци морају пронаћи начин да са што мање улагања напредују, унапређују своју производњу и оставарују боље финансијске резултате.

Пољопривредници могу да изаберу различите облике удруживања, од најједноставнијих (неформалне групе) до сложених (задруге-коооперативе), јер вид организовања је добар уколико омогућава ефикасно остваривање циља због кога се удружују. Удруживањем је и добит за пољопривреднике разнолика, од најједноставнијег удруживања у набавци репроматеријала или заједничкој продаји на пијаци, до крупних заједничких инвестиција, формирања робне марке и др.

Како би се пољопривредницима указало на позитивне ефекте удруживања, као тренутно једини начин преко кога могу доћи до организованије производње и добити пласманом прозвода, неопходна је логистичка и финансијска подршка органа локалне самоуправе.

у упознавању са предностима појединих облика удруживања, кроз одржавање већег броја едукативних скупова.

Логистичка подршка би се спровела преко ресорних служби ораганизовањем редионица едукативног карактера на којима би се поред јасног образложења предности и недостатака појединих облика удрживања, јасно истакао значај удруживања у очувању и побољшању услова живота на селу.

Наиме, развој активности група и удружења прати развој економских прилика у локалној заједници, отварају се могућности за запошљавање, стицање нових знања и вештина и њихову примену, као и укључивање у пројекте иностраног, региналног и националног нивоа.

Кроз учешће и помоћ у раду социо-културних, спортских, еколошких и других група у свом окружењу, удружења пољопривредника и сеоског становништва доприносе побољшању социо-економских услова живота на селу.

Предности удруживања се могу представити кроз јачу моћ преговарања, ниже појединачне трошкове, већи повраћај профита, поузданији извор репроматеријала, лакше инвестирање и бољу сарадњу са партнерима и институцијама у окружењу.

Такође, потребно је пружити потенцијалним члановима удружења, задругаили асоцијација техничку и финансијску помоћ при регистрацији.

Припрема документације за регистарцију било које групе, захтева израду одређених акакта за које је обавезна помоћ стручних лица, коју је могуће добити у оквиру ресорних служби за пољопривреду локалне самоуправе.

Преко фонда намењеног за развој села и пољопривреде треба предвидети средства која ће бити опредељена за рагистарцију пољопривредника у један од облика удруживања.

2.1.6. Успостављање константног програма едукације пољопривредника

У условима све бржег развоја нових техничко-тенхолошких достигнућа произвођачи све теже успевају да самостално без икакве стручне помоћи уносе иновације при производњи, припремају маркетинг стртегију и сл.

У циљу спровођења свих мера аграрне политике, праћења светских трендова и поштовања и примене стадарда квалитета, учешћа у развојним пројектима, пољопривредницима и сеоском становништву које се бави другим делатностима, (туризмом, занатима и сл.) треба омогућити константну едукацију према њиховим захтевима.

Успостављање програма едукације за сеоско становништво и учешће на едукацијама је основа за даљи напредак и развој и индивидуалног пољопривредног газдинства и целе локалне заједнице.

Ангажовањем стручњака из појединих области, путем презентација, рада са групама, организовањем демо дана или поља, организовањем студијских путовања ради упознавања »добрих примера « у земљи и иностранству, едуковали би се пољопривредници и остало сеоско становништво по питању нових технологија и достигнућа искључиво према њиховим захтевима

Израда програма едукације према захтевима пољопривредника је задатак саветодавне службе и стручњака из одређених области.

Програм едукације са садржајем јасно дефинисаних тема и предавча, местом, датумом, временом одржавања достављаће се сеоском становништву пољопривредницима на кућну адресу.

Едукација би се одвијала у зимским месецима (ван сезонски период) , тзв. »зимска школа« према утврђеном програму.

За израду квалитетног програма едукације, ангажовање реномираних предавача из појединих области и беспрекорну организацију у техничком смислу, средства ће се обезбедити из локалних и националних Фондова.

3. Реонизација развоја сеоског подручја града Ниша

3.1. Развојни реони

Град Ниш у делу сесоског подручја (67 села) карактерише производна разноликост зато су и развојни правци различити и условно груписани у 4 реона

Реонизација је обављена на основу производних потенцијала и традиције, природних и техничких предуслова, али и на основну субјективне процене израђивача плана зато је условна и подложна променама.

Реонизација је процес регионалног (друштвеног) међуделовања. Реонизација је изузетно сложена материја, која у условима убрзаних промена последњих година постаје веома изазовна. Несклад токова демографске транзиције са економским развојем изазва у простору знатне промене и сложене развојне проблеме.

Сматра се да је данас реонизација незаобилазна стратешка акција усмеравања развојних процеса у простору. Један од циљева реонизације је да се доведу у склад економски, демографски и социјални развојни процеси.

У случају руралног развоја на подручју града Ниша, микро реонизацијом, поделом подручја на микро реоне, сагледавајући демографске, сплет географских, природно-географске, просторно-економске и просторно-функцијске везе и односе, појаве и процесе, може се ефикасније и рационалније деловати спровођењем развојних акција, ради остваривања резултата значајних за будући развој руралног подручја.

Издвојени микро реони поседују хомогеност у смислу функцијске повезаности, јер сваки представља подручје које је просторно-функцијски везано за регионални центар, производне повезаности, поседује повољне микроклиматске, природне и георафске карактристике погодне за развој одређене производње или пружање услуга.

Користећи статистичко-аналитичке податке и познавање разноврсних локалних прилика представља се предлог као начелна шема микро-реона руралног простора Града Ниша на основу међу-условљености природних и економских целина, њихове географско-саобраћајне и економско – гравитацијске повезаности, развојних процеса и демографских токова.

Подела на микро реоне омогућава лакшу организацију и ефикаснији рад.

3.1.1. Агротуристички рејон

Агротиристички реон је највећи развојни ппотенцијал сеоског подручја града Ниша, не само због своје просторне величине већ и због квалитетних природних предуслова за развој услуга које стварају вишу додату вредност сеоском производу. Основа развоја агро, еко, етно, транзитног и адреналин туризма (у даљем тексту сеоски туризам) је пре свега незагађена, разнолика и живописна природа. Разноликост пољопривредне производње, очуваност традиција, присуство уређених терена и потенцијала за екстремне спортове су неопходне предпоставке. Агротуристички реон је пребогат свим неопходним предусловима чији је шематски приказ дат у мапираној форми.

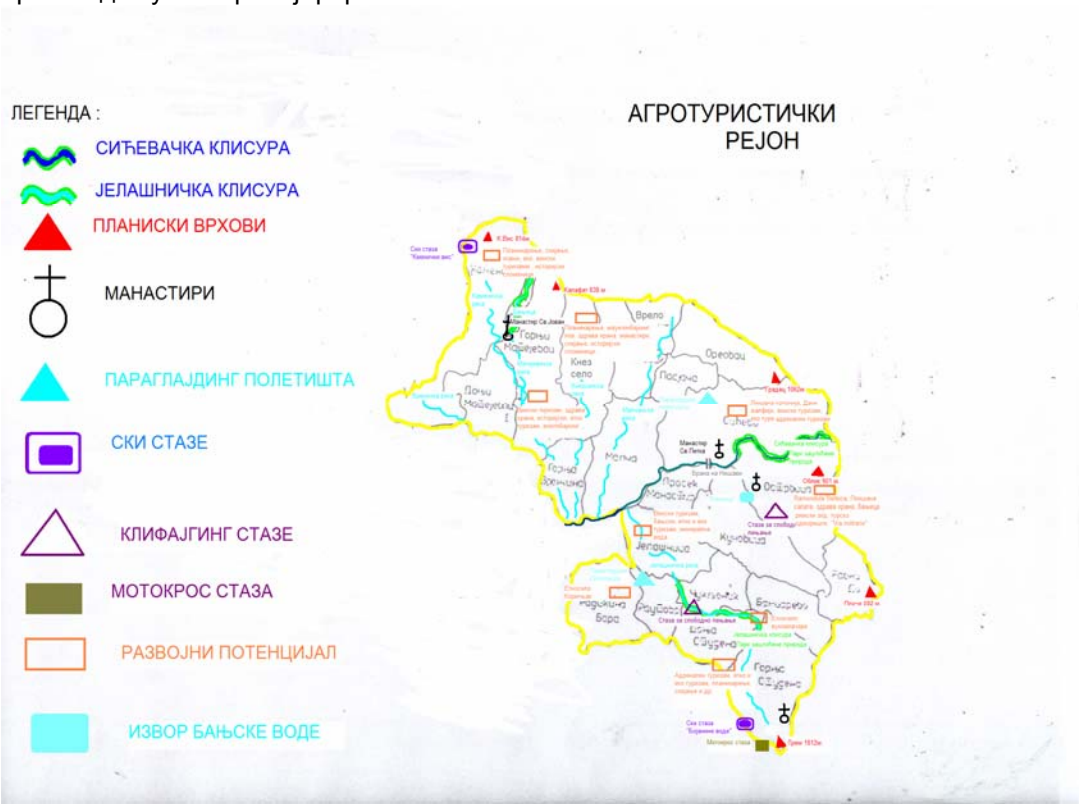

Развој сеоског туризма је комплексан проблем, јер су његови чиниоци многобројни и у добром делу са седиштем ван сеоске средине. Развој туристичке понуде планинарења, маунти бајкинга, параглајдинга, мотокроса, клифајгинга и сл. је немогућ без активног доприноса нишких ресорних друштава. Уобличавање комплетне понуде (пратећи смештајни капацитети), маркетинга је немогуће без ТОН (Туристичке организације Ниш) и ресорних органа локалне самоуправе.

3.1.1.1. Развој агро-туризма

Концепт одмора на селу у здравој средини уз здраву храну је пре свега окренут урбаном госту који има потребу за викенд одмором. Циљана група је у почетној фази развоја нишка градска популација и то брачни парова са предшколском и школском децом. У циљу развоја смештајног капацитета и његове категоризације, изградње туристичке културе и маркетинга послужиће агротуризам као прва фаза развоја сеоског туризма. Сем одмора, концепт агро туризма мора госту понудити и форму активног одмора кроз укључивање у послове на газдинству (берба, испаша, косидба и сл.) и услужну припрему зимнице. Основно тежиште ове

фазе је успостављање људско-техничких туристичких капацитета у нишким селима као предуслов даљег развоја понуде сеоског туризма. Овом фазом развоја нарочита пажња ће бити усмерена на села Горњи и Доњи Матејевац, Кнез Село, Горњу Врежину, Јасеновик, Врело, Пасјачу, Малчу, Радикину Бару, Раутово, али и сва остала села из агро туристичког реона. Носилац развоја су Управа за развој села, ресорне службе ГО и ТОН, које ће у сарадњи са осталим чиниоцима развоја према годинама имати следеће активности:

- **2007.** године
  - анализа расположивих људско-техничких ресурса у нишким селима,
  - подстицај развоја постојећих удружења и развој нових (око 5),
  - тренинг чланова у развоју њихове туристичке понуде,
  - оранизација 1 студијску туру у циљу упознавања са концептом развијеног агро туризма,
  - организација састанака свих чиниоца развоја сеоског туризма ради покретања конкурса за реализацију 5 микропројеката развоја агро туризма према градском Фонду
- **2008.** године
  - реализација 5 микропројеката,
  - подршка у уобличавању понуде,
  - развој маркетинга и привлачење првих гостију (пилот фаза 50 ноћења),
  - подршка у проширењу понуде сеоског туризма,
  - презентација агротуристичке понуде нишких села на водећим сајамским манифестацијама у земљи (3 сајма).
- **2009.** године
  - концепт агротуризма ослонити на остале сегменте сеоског туризма,
  - проширење понуде (500 ноћења).
- **2010.** године
  - проширење понуде (1000 ноћења).

3.1.1.2. Развој еко-туризма

Концепт туристичке потраге за пределима нетакнуте природе и уживања у њој кроз проматрање, проучавање или нешкодљиво сакупљање њених плодова је основа екотуризма. Тренутно непознавање ресурса у градској околини условило је да нишки гост одлази и у до 300 км удаљена места у потрази за просторима погодним за здрав одмор. Основни ресурс развоја еко туризма су паркови заштићене природе Сићевачка и Јелашничка клисура. Шумски брдско-планиснки простори као што су Каменички вис, подно Калафата, Плоча, Коритњак, Бојанине воде и др., безброј извора и предивних пропланака и ливада обилују лепотом која може употпунити туристички дан. Ендемске врсте (Ramondula Srebica, плишана салата), борове, букове, храстове шуме, ретке птице (Белоглави суп, орао), разноврсни биљни и животињски свет, присуство разноврсних шумских плодова су елементи на којим ће се развити еко туристичка понуда нишких села. Овом фазом развоја нарочита пажња ће бити усмерена на села Каменица, Горњи Матејевац, Кнез Село, Врело, Пасјача, Ореовац, Сићево, Островица, Равни До, Куновица, Банцарево, Горња и Доња Студена,Чукљеник, Јелашница и сва остала села из агротуристичког реона. Носилац развоја су Управа за развој села, ресорне службе ГО и ТОН које ће у сарадњи са осталим чиниоцима развоја према годинама имати следеће активности:

- **2007.** године
  - мапирање свих ресурса развоја еко туризма,

- организација, финасирање и координација активности на изградњи екотуристичке понуде (20 акција чишћења природе, паркова, обележавања стаза, одморишта, уређења извориштa и сл.),
- тренинг за заинтересовано сеоско становништво за еко туризам (10 радионица),
- реализација једног студијског путовања ради упознавања са концептом развијене понуде еко туризма.

- **2008.** године
  - разрада маркетинг понуде,
  - развој понуде окренуте масовним посетама (10 посете школе, друштва и сл.) и викенд госту пре свега са локала (200 ноћења),
  - презентација екотуристичке понуде на националним сајмовима (3 сајма).
- **2009.** године
  - концепт еко туризма наслонити на остале сегменте сеоског туризма,
  - проширирти понуду (500 ноћења).
- **2010.** године
  - развој екотуристичке понуде као дела соског туризма (1000 ноћења),
  - развој модела школе у природи наслоњен на сеоски туризам (3 школе),
  - тренинг сеоског становништва у вези приступа развојним фондовима (5 радионица).

3.1.1.3. Развој етно-туризма

Концепт етно туризма подразумева понуду етно садржаја у виду производа, архитектуре, културе и сл. Савремани гост има реалну потребу за бег од урбаног живота и повратак коренима у виду одмора у етно окружењу. Изузетна разноликост обичаја, ношње, архитектуре, хране и пића нишких села и присутни манстири су идеална средина за прикупљање нове животне енергије урбаног госта. Овом фазом развоја сеоског туризма се морају обухватити сва села агро-туристичког реона јер је богатство разноликости основни ресурс. Носилац развоја су Управа за развој села, ресорне службе ГО и ТОН, које ће у сарадњи са осталим чиниоцима развоја према годинама имати следеће активности: :

- **2007**. године
  - мапирање свих ресурса развоја етно-туризма,
  - реализација 10 микропројеката развоја понуде етно туризма
  - (манастири, културно уметнички програм, стари занати, етно музеји, етно производи, етно сувенир, етно објекти и сл.),
  - тренинг за етно туризам (10 радионица),
  - реализација једног студијског путовања ради упознавања са добрим примером етно туризма.
- **2008**. године
  - маркетинг нишке етнотуристичке понуде,
  - реализација 5 пројеката ревитализације етно архитектуре
  - (воденица, вуновлачара, ковачница, етно домаћинство, кафана и сл.) из средстава градског Фонда,
  - презентација етно-туристичке понуде на националним
  - сајмовима (3 сајма),
  - полот фаза понуде (50 ноћења).
- **2009.** године

- концепт етнотуризма наслонити на остале сегменте сеоског туризма,
- проширење понуде (200 ноћења).

- **2010.** године
  - развој етнотуристичке понуде као дела соског туризма (500 ноћења),
  - развиј модела школе у природи наслоњен на сеоски туризам (3 школе),
  - тренинг за сеоско становништво у вези приступа развојним фондовима (5 радионица) .

3.1.1.4. Развој транзитног туризма

Ниш је град на коридору 10 , прекретница пута запад – исток и на пола пута из западне Европе за Истамбул и Атину. Овакав положај ствара реалну могућност развоја транзитног туризма. Сеоски туризам не може бити носилац овог вида туризма, али може наћи своје место у транзитној туристичкој понуди. Транзитни гост на путу до крајњег одредишта свог одмора се може привући на дан два квалитетном понудом. Дводневни аранжмани на селу су улазница понуде нишког сеоског туризма на развијена туристичка тржишта. Ова развојна фаза сеоског туризма свој почетни развој везаће за најуспешније делове нишког агро-туристичког рејона. Носилац развоја су Управа за развој села, ресорне службе ГО и ТОН које ће у сарадњи са осталим чиниоцима развоја према годинама имати следеће активности:

- **2007**. година
  - развој других сегмената сеоског туризма.
- **2008**. година
  - развој других сегмената сеоског туризма,
  - реализација активности на рестаурацији историјских споменика (10 акција) и њихово мапирање.
- **2009**. година
  - анализа присутних капацитета сеоског туризма и одабир 10 носиоца транзитног туризма,
  - трениг за носиоце транзитног туризма (10 полазника - страни језици, интернет и сл.),
  - обележавање путних праваца (позив госту у нишко село),
  - маркетинг понуде (интернет, сајмови и сл.),
  - пилот фаза 50 ноћења.

- **2010**. година
  - концепт транзитног туризма наслонити на остале сегменте сеоског туризма, развити понуду (300 ноћења).

3.1.1.5. Развој адреналин туризма

Најјачи тренд раста на светском туристичком тржишту у последњих 10 година показује адреналин туризам. Концепт активног одмора који се огледа у упражњавању спортских активности најчешће из групе тзв. екстремних спортова постаје преовлађујући вид туризма пре свега младих. Захваљујући пре свега природним предусловима, географском положају, донекле и традицији (клубови екстремних спортова), Ниш (сеоско подручје) мора постати европски центар адреналин туризма. Сићевачка клисура поседује идеалне предуслове за параглајдинг, а са Јелашничком клисуром за клифхајгинг, кајак, сплаварењење. Стазе за мотокрос на Плочама, стаза за шутинг рели изнад Матејевца, врхови Трем, Соколов камен и др. за планинарење, безброј стаза за маунти бајкинг могу испунити

вишедневни аранжман. Чињеницу да су млађи људи склони друмском начину путовања, Ниш мора искористити да постане обавезни део планираног одмора у Грчкој, Турској, Бугарској и сл.
Потенцијал ловног туризма је такође присутан у делу територије наслоњене на Сврљишке планине. Овом фазом развоја сеоског туризма се морају обухватити сва села агротуристичког реона јер су потенцијали равномерно присутни. Носилац развоја су Управа за развој села, ресорне службе ГО и ТОН које ће у сарадњи са осталим чиниоцима развоја према годинама имати следеће активности:

- **2007**. године
  - мапирање свих ресурса развоја адреналинтуризма,
  - реализација 10 микропројеката развоја понуде адреналинтуризма (прилазни пут до параглајдинг полетишта, опремање клифајгинг стаза, обележавање планинарских стаза, развој такмичења, развој клубова на селу, уређење водотока и сл.),
  - тренинг за адреналин туризам (10 радионица),
  - реализација једног студијског путовања, ради упознавања са добрим примером адреналин туризма.
- **2008**. године
  - маркетинг нишке адреналинтуристичке понуде,
  - реализација 5 пројеката међународних такмичења у екстремним спортовима, презентација адреналин туристичке понуде на националним сајмовима (3 сајма),
  - пилот фаза понуде 100 ноћења.
- **2009.** године
  - концепт адреналинтуризма наслонити на остале сегменте сеоског туризма,
  - подршка такмичењима и клубовима у селима (10 микропројеката),
  - проширење понуде 500 ноћења.
- **2010.** године
  - развој адреналинтуристичке понуде као дела соског туризма,
  - развој ски центара Каменички Вис и Бојанине воде (2 стазе и 2 жичаре),
  - тренинг сеоског становништва у вези приступа развојним фондовима (5 радионица), проширење понуде на 1000 ноћења.

Основни искорак у развоју понуде сеоског туризма мора учинити сеоско становништво кроз подизање нивоа културе живљења у оквиру домаћинства (хигијена, заштита животне средине, језици и сл.), што је полазни корак у развоју. Свест о неопходности постизања стандарда услуге, коју очекује гост по сваку цену је једини начин постизања одрживости спирале развоја сеоског туризма на подручју Ниша. Нишко село није конкурентно у примарној пољопривредној производњи и своју будућност мора изграђивати на диверсификацији економских делатности у чему сегмент услуга-туристичких је један од најперспективнијих.

3.1.2. Виноградарски подрејон

Виноградарско-винарска производња некад симбол препознавања Ниша је у протеклих петнаест година доживела потпуни крах. Упркос тренутној ситуацији могуће је кроз системски приступ методом корак по корак покренути одрживи развој. Будућност виноградарско-винарске производње је у производњи квалитетних производа, чија реализација мора бити наслоњена на сектор услуга (туризам, угоститељство и сл.). Прва фаза ревитализације и развоја (2007-2010.) садржаће следеће активности Управе за развој села, Градских општина, Центра за виноградрство и винарство- Ниш, фитосанитарне инспекције:

2007. година

- спровођење мера спречевања даљег ширења и искорењавања болести винове лозе, Златасто жутило и црвенило лишћа винове лозе
- **база података и мапирање терена** са површинама под виноградима (виноградарски катастар) са следећим подацима: сорта винове лозе, старост винограда, број чокота и узгојни облик, просечан принос и кондиционо стање винограда, податке о власницима односно о газдинствима и о удружењима виноградара (број и просечне године радно способног становништва на газдинству односно у удружењу и њихова стручност), подаци о пољопривредној механизацији (бројно стање, просечна старост и проценат искоришћености). попис винских подрума, њихово стање и капацитети.
- Одржавање састанака са виноградарима **(интерактивних радионица око 10)** и упознати се до детаља са њиховим начином рада и производњом и пласманом производа. Анализирати тренутну ситуацију и предочити им предности и недостатке њихове производње.
- Организација **стручних радионица (5)** свим заинтересованим виноградарима из свих области где се указала потреба уз претходно обављене анализе. Радионице би, поред стручњака из локалне самоуправе, држали и ангажовани стручњаци са стране. Поред теоретског дела радионица би имала и практични део (у виноградима Центра за виноградарство)
- Реализација једног студијског путовања.
- Реализација микропројеката обнове већ постојећих, њихова регистрација и изградња нових винских подрума (3-4) и подизању нових савремених винограда (10-20 ха),
- Одржавање радионица на тему удруживања (у склопу предходних радионица)
- Подршка успостављању ПСР лабораторије у Центру за виноградарсвто и винарство (контрола на вирусе код винове лозе и воћака)
- Подршка формирању Центра за премултификацију при Центру за виноградарсто и винарство (очување и умножавање аутохтоних сорти винове лозе)
- Подршка формирању лабораторије за контролу квалитета алкохолних и безалкохолних пића.

2008. година

- Спровођење мера спречевања даљег ширења и искорењавања болести винове лозе, Златасто жутило и црвенило лишћа винове лозе (Флависценце дорѐе),
- Ажурирање базе података,
- Организација радионица са виноградарима и регистрованим винским подрумима (5 радионица) и анализа резултата у 2007. години и постављање циљевс за 2008. годину,
- Практична обука виноградарима (5-6 радионица)
- Микропројекти подизања винограда 10 хектара (10 микропојекта)
- Микропројекти обнове, опремања и подизања винских подрума (3-4)
- Микропројект заштите географског порекла вина (1 вино)
- Разрада и примена начина праћења квалитета производње, трошкова и приноса по произвођачу и укупно, одн. читавог производног ланца, почев од гајења винове лозе до производње и промета вина. Реч је о

веома прецизном и већ провереном механизму који омогућава да се утврди порекло сваке флаше вина. Организованоим пласманом грожђа и вина на тржишту, са јединственим и препознатљивим знаком и унифицираном амбалажом која се лако препознаје на тржишту, приступити изградњи препознатљивог бренда (1 бренд).

- Организација **Пута вина** (који је одавно хит у винарско туристичким крајевима) Вински путеви су посебан облик продаје пољопривредних производа, где породична пољопривредна газдинства, у сарадњи с туристичким субјектима, продају вино и остале традиционалне производе. Међутим, винске путеве не чине само вина и подруми него и остала понуда - традиционални гастро специјалитети, лепота крајолика, културно-историјском наслеђем краја, разноразне културне манифестације итд.
  Носиоци овог програма били би подрумари, ТОН, Град Ниш и гости, односно туристи. Вински подруми ће с овим пројектом добити нову, директну могућност продаје вина и осталих производа. Такође, винари ће моћи додати својим подрумима винотеке, дегустационе просторе и смештајне капацитете и на тај начин допринети развоју руралног туризма. Своје госте ће упознати са историјом подрума, производњом од винограда до флаше и технологијама које користе.

2009. година

- спровођење мера спречевања даљег ширења и искорењавања болести винове лозе, Златасто жутило и црвенило лишћа винове лозе (Flaviscence dorèe),
- Организовање радионица са виноградарима и регистрованим винским подрумима (5 радионица) и анализира резултат у 2008. години и постављање циљева за 2009. годину.
- Ажурирање базе података
- Практична обука виноградарима у виноградима Центра за виноградарство 5-6 (радионице)
- Разрада и примена система контроле квалитета и здравствене безбедности производње (1 HACCP систем уведен),
- Микропројект изградње једне до две флаширнице вина (аутохтона вина),
- Наставак пројекта Путеви вина – уређење околине, обележевање путева и подрума. Идеални услови за подруме су у Сићеву, Јелашници, Островици,
- Уређење 5-6 подрума
- Презентација Путева вина на интернету и друге маркетиншке кампање
- Микропројекти подизања 10 ха винограда.

2010. година

- Спровођење мера спречевања даљег ширења и искорењавања болести винове лозе, Златасто жутило и црвенило лишћа винове лозе (Flaviscence dorèe)
- Организовање радионица са виноградарима и регистрованим винским подрумима (10 радионица) и анализа резултате у 2008. години и постављање циљеве за 2010. годину.
- Ажурирање базе података
- Разрада и примена систем контроле квалитета и здравствене безбедности производње (1 HACCP систем уведена)
- Наставак пројекта Путеви вина – уређење оклине и подрума

- Презентација путева вина на интернету и друге маркетиншке кампање
- Микропројекти подизања 10 хектара винограда

3.1.3. Воћарски реон

Према статистичком годишњаку града Ниша из 2004. године површине под воћем у Нишу износе око 1 700 ха. Преовлађује производња шљиве, јабуке и вишње, док је производња осталих воћних култура занемарљива. Ниш својим географским положајем, климатским и земљишним карактеристикама, традицијом, незагађеном природом и великим тржиштем пружа одличне услове за развој интензивног и профитабилног воћарства и пратеће прерађивачке индустрије.

Тренутно стање у већини случајева карактерише неорганизованост, нестручност произвођача и изражена екстензивна производња, мањак квалитетних производа на тржишту. Неорганизованост се пре свега огледа у чињеници да постоји мали број удружења (Свети Марко-Суви До) и 4 новонастале задруге (ЗЗ Агрочегар-Д. Матевац, ЗЗ Г. Матејевац-Г. Матејевац, ЗЗ Габровац-Габровац и ЗЗ Кнез Село-Кнез Село), које нису активне, затим, да се производи за непознатог купца и продаје по неповољној цени. Воћњаци се подижу стихијски без предходне анализе потреба тржишта. Нестручност је највише изражен проблем. Лошим избором сорти и куповином неквалитетног садног материјала стварају се дугорочни проблеми. Такође, лоша и неисплатива агротехника, неадекватна механизација, (непостојање заједничког улагања воћара – у заједничку механизацију и земљу) и недовољна површина које се наводњавава додатно угрожавају производњу. Поред нестручности ту је и проблем неспремности и страх сеоског становништва да улажу у воћарску производњу.

2007. година :

- База података и мапирање терена са површинама под воћњацима са следећим подацима: воћарска култура, старост воћњака, број стабала, просечан принос и кондиционо стање воћњака, затим подаци о власницима одн. о газдинствима и о воћарским удружењима (број и просечне године радно способног становништва на газдинству односно у удружењу и њихова стручност) и подаци о пољопривредној механизацији (бројно стање, просечна старост и проценат искоришћености),
- Испитивање могућности наводњавања и тамо где је то могуће реализација микропројеката (1-2 микропројекта),
- Анализа локалног тржишта (увозно воће, укус произвођача) и прерађивачке индустрије (1 анализа),
- Успостављање ефикаснијег односа ПИС и воћара (директнији проток информација - теренске станице код 4 удружења),
- Оспособљавање ТИС за рад и промоција (промоција на 6 сајтова).
- Финансијска подршка за подизање нових савремених засада (Пример у нишу и околини не постоји ни један засад малине сорте "Полана" коју карактеришу велика родност и одличан квалитет плодова који се у свежем стању чувају чак четири дана) кроз микропројекте (2-3) и кредитну подршку (10 кредита). Анимирати воћаре за специјализована удружења (новостворено 1 удружење). Подршка у тражењу стратешких партнера (прерађивачка индустрија, малопродаја - реализована 2 пословна односа).

Производња воћа за тржиште обавља се првенствено на малим газдинствима са интезивном и специјализованом производњом у циљу постизања високих приноса, доброг квалитета плодова и остварења добити (профита). Производња

висококвалитетног воћа захтева стручност, предузетништво и организован наступ на тржишту.

2008. година

- Ажурирање базе података, евидентирање сваке промене (нови засади, просечан принос, нова механизација),
- Јачање већ постојећих удружења (примањем нових чланова, пораст броја за 10 %) и регистрованих произвођача пружањем подршке при изради бизнис планова, а у циљу добијања подстицајних средстава од стране републике или градског Фонда (5 микропројеката испуњавања стандард за подизање мањих прерадних капацитета – мини дестилерије, мини сушаре и хладњаче мањег капацитета)
- Организовање радионице за удружења и регистроване воћарске произвођаче (5 радионица) и анализа резултата у 2007. години и постављање циљева за 2008. годину.
- Упознавање воћара са интегралном производњом воћа на организованим радионицама и стручним скуповима (5 радионица и 1 скуп). Интегрална производња осим што одговара захтевима тржишта (производи здравији, јефтинији и траженији на тржишу), јефтинија је од конвенционалне.
- Припрема за увођење система контроле квалитета и здравствене безбедности производње од воћњака до трпезе (3 радионице, 1 скуп о НАССР -у)
- Разрада начина праћења квалитета производње, трошкова и приноса по произвођачу и укупно, са циљем организованог пласмана воћа на тржишту, са јединственим и препознатљивим знаком и унифицираном амбалажом која се лако препознаје на тржишту, одн. изградња препознатљивог бренда воћа и воћних прерађевина (1 бренд).
- Медијска промоција - стварање и поседовање квалитетног производа само по себи не значи ништа ако потрошачи нису са њим упознати (1 медијска кампања),
- Проналажење сталних партнера (или обнова уговора) у прерађивачкој индустрији и малопродаји (2 партнерства).
- Повећање корисника ПИС (за 10 %)
- Финансијска и стручна подршка у подизању нових савремених воћњака са савременим сортиментом (10 ха),
- Планирање за подизање експерименталног воћњака и расадника (пронаћи спонзоре и одговарајућу локацију за воћњак). Воћњак би био заједнички пројекат Града или Министарства и воћарских удружења. Улога таквог воћњака биће да пружи значајну едукацију воћарима и удружењима о примени модерних технологија и иновација у производњи воћа (3 радионице).

Пољопривредни произвођачи, одн. удружења које је одабрала саветодавна служба као узорне произвођаче, уговором се обавезују поштовати план производње и обављати све захвате искључиво у договору са саветодавном службом која ће све то надзирати. На тај би се начин воћари практично уверили о могућностима и прдностима интегралног начина производње као јединог прихватљивог начина уласком у ЕУ.

Према наведеном плану саветодавна служба организоваће сарадњу с пољопривредним произвођачима за подизање нових засада. Стручним праћењем производње у експериментално - показном воћњаку, организовањем демонстрације производње директно у воћњаку, презентацијом постигнутих резултата у сарадњи са спонзорима и пољопривредним произвођачима и одлучивањем о врсти и начину

производње, саветодавна служба допринеће давању већег значаја таквом пројекту и бољој едукацији воћара.

2009. година

- Ажурирање базе података
- Јачање већ постојећих удружења (2 микропројекта)
- Организовање радионица са удружењима и регистрованим воћарским произвођачима и анализирање резултата у 2008. годину и постављање циљева за 2009. годину (5 радионица).
- Подизање експериментално-показног воћњака (учествује 10 воћара)
- разрада и примена система контроле квалитета и здравствене безбедности производње од воћњака до трпезе (HACCP систем уведен у 1 случају)
- праћење и увођење квалитета производње, односно изградња препознатљивог бренда воћа и воћних прерађевина (1 бренд).
- Јачање позиције на локалном тржишту (са осталим успешним удружењима, ратарским и сточарским, закупити простор у великим маркетима и отворити заједнички продајни објекат, унифицирано паковање, препознатљив нишки бренд и маркентишка кампања подржана новчано од стране града).
- Прерађивачки капацитети у функцији. Пример мини дестилерије – квалитетне ракије, сокови, купиново вино, пласирају се по нишким туристичким центрима (хотелима и ресторанима, кафићима и дискотекама) уз јаку маркентишку кампању и препознатљив квалитет (1 микропројект).

2010. година

- Ажурирање базе података
- Организовање радионица са удружењима и регистрованим воћарским произвођачима и анализирање резултата у 2009. години и постављање циљева за 2010.г. (5 радионица).
- Радови и едукација у експерименталном воћњаку по потреби (10 радионица)
- Ширење тржишта ван граница локала (пронаћи дистрибутере, односно пословне партнере)

3.1.4. Ратарско-повртарски реон

3.1.4.1. Повртарска производња

Повртарска производња је основни развојни правац Нишких села у долинама Јужне Мораве и Нишаве. Повртарском производњом се баве пољопривредници следећих села: Горње Међурово, Доње Међурово, Чокот, Лалинац, село Бубањ, Мрамор, Крушце, Трупале, Вртиште, Горња и Доња Трнава, Мезграја и Поповац.

Према процени броја становника за град Ниш из 2002. године утврђено је да у следећим селима живи: Горње Међурово -1.021 , Доње Међурово - 1.414, Чокот-1.401, Лалинац-1.828, село Бубањ-516, Мрамор-725, Крушце-879, Трупале-2.109, Вртиште-1.052, Горња Трнава- 309, Доња Трнава-697, Мезграја-575, Поповац - 2.588, што укупно износи 15.114 становника.

По процени стручних служби од овог броја становника 50-80% (зависи од села) се бави пољопривредом, а 30% се бави превасходно повртарском

производњом што је око 5.000-6.000 становника или око 2.000-2.500 домаћинстава. Овај број повртара обради око 2.000 ха под паприком, кромпиром, парадајзом, купусом, шангарепом, краставцом, цвеклом и осталим повртарским културама на отвореном пољу, а у последње време у мањој мери и у заштићеном простору (због лоше материјалне ситуације то су још увек само пластеници, а тек по који стакленик).

Традиција, природни предуслови, близина великог тржишта уз бољу организаију су идеални предуслови за интензиван развој повртарске производње. Сем центра производње Ниш мора постати и регионални центар дораде, трговине и шпедиције повртарских производа југоистока Србије.

Сва напред наведена села имају велику предност јер се налазе на обали Јужне Мораве и без много проблема могу користити како воду из реке, тако и подземну воду (до 7-8 метара дубине) за наводњавање, што је у повртарству од пресудног значаја за успешну производњу. Проблем је уситњеност парцела, као и лоше финансијско стање пољопривредника.

План стратешког развоја пољопривреде обухвата план развоја повртарства у Нишким селима који обухвата период од четири године у четири фазе од годину дана.

2007. година

У селима Горње Међурово, Доње Међурово, Чокот, Лалинац, Село Бубањ, Мрамор, Крушце, Трупале, Вртиште, Горња и Доња Трнава, Мезграја и Поповац до сада је регистровано пет удружења (***Агро-производ***-Д.Међурово, ***Сточар***-Чокот, ***Напредак***-Трупале, ***Оптомлек***-Лалинац и ***Повртар***-Лалинац) и присутна је једна земљорадничка задруга ***ЗЗ Морава***-Д.Трнава, од којих се повртарством баве чланови Повртара-Лалинац, а делимично Агро-производа-Д.Међурово, Сточар-Чокот и ЗЗ Морава-Д.Трнава.

Управа за развој села, Градске општине, институције подршке компетентне за вођење повртарске производње и други релеванти субјекти са територије града ће утицати на развој и унапређење повртарске производње следећим активностима:

- Подршка оснивања удружења чији су чланови регистровани пољопривредни произвођачи и баве се повртарством (новооснована 4 удружења),
- Суфинансирање удружења за реализацију неопходних микропројеката за развој (7 микропројеката – набавка механизације, опреме за дораду и сл.),
- Повезање удружења са сектором прераде (1-2 реализована),
- Медијска промоција(5 гостовања на локалним и регионалним медијима).
-

2008. година

- Подршка формирању удружења (4 новооснованих),
- Оснивање профитабилнијег облика удуживања - земљорадничка задруга (1-2-задруге).
- Умрежавање свих присутних облика удруживања са централним рачунаром ТИС (9 теренских станица)
- Реализација микропројеката за удружења преко Фонда за развој пољопривреде (6).

2009. година

- Формирање уније или асоцијације повртара
- Успостављање сарадње на вишем нивоу,
- Успостављање инструмената коришћења саветодавних услуга (1 саветодавац)
- Подршка у уговарању планске производње (3-4 уговорена пословна односа),
- Реализација микропројекта за асоцијацијацију (Продуктна берза Ниш-представништво на берзи)
- Промотивна кампања (2 учешћа на Сајмовима, гостовања на медијима и опремање Web стране асоцијације и пласирање на сродне сајтове).

2010. године

- Формирање јаке организације, која саму себе финансира, за своје чланове обезбеђује сва потребна средства и информације. Преко Фонда за развој пољопривреде ће се наставити суфинансирање, али сада већ већих подухвата типа прерађивачке индустрије или хладњаче за чување сировина, полупроизвода и производа.

Оваква организација удружења омогућује конкурентност на локалном, државном и европском нивоу.

Приликом стварања Савеза, земљорадничке задруге, или уније имати у виду да је то скуп равноправних чланова који имају иста права и обавезе.

3.1.4.2. Ратарска производња

Структуру биљне производње сеоског подручја града Ниша, карактерише велика хетерогеност, производња махом за сопствене потребе и мањим делом за тржиште, што је последица уситњености сеоског поседа, економске изолације, недовољне едукације и недовољне стимулације пољопривредних произвођача за производњу и продају пољопривредних производа.

Ратарска производња, иако показује тренд опадања и даље је најзаступљенија у сеоском подручју града Ниша, што у наредном периоду не би требала да буде. Она већ уступа место повртарској производњи и другим профитабилнијим огранцима ратарске производње као што су: производња крмног биља, травних смеша и легуминоза за сточну храну, јер су нишка удружења махом сточарске орјентације. Близина града, уситњеност поседа и др. лимитирају тренд развоја ратарства у смеру пратеће приозводње, која затвара круг економичности једне профитабилне фарме (производња сточне хране, пострна сетва, плодоред у производњи индустријског биља и др.).

Од ратарских култура доминирају кукуруз, озиме и јаре стрнине и крмно биље. У условима сувог ратарења какво је најчешће у сеоском подручју, доминира двопољни плодоред (кукуруз/пшеница), ручно окопавање широкоредних усева (кукуруза), слаба употреба стајског и минералних ђубрива, што је довољно да задовољи потребе старачког домаћинства. Млађа домаћинства као и удружења све више производе крмно биље, травне смеше и легуминозе, чија производња постаје исплативија продајом живе стоке и сточарских производа.

Подручје у коме је најзаступљенија ратарска производња обухвата села у долини Мораве и подручје до обронака Сврљишких планина и то следећа села:

- Палиграце
- Веле Поље
- Горња Трнава

- Доња Трнава
- Горња Топоница
- Доња Топоница
- Суповац
- Мезграја
- Вртиште
- Сечаница
- Чамурлија
- Трупале
- Лалинац
- Поповац
- Ново Село
- Крушце
- Мрамор
- Чокот
- Доње Међурово
- Горње Међурово
- Бубањ

Према попису из 2002. године у овом подручју живи око 23 941 становника, од тога је око 6 000 становника по старосној структури радно активно и бави се пољопривредом, као основном делатношћу или као допунском делатношћу. На овој територији активна су следећа удружења и једна земљорадничка задруга , и то:

- Удружење сточара " Напредак", Трупале;
- Удружење сточара "10 п +", Сечаница;
- Удружење сточара " Ада", Сечаница;
- Удружење произвођача лековитог биља "Fruit paradise", Суповац;
- ЗЗ "Морава", Д. Трнава, ратарско – повртарске орјентације;
- Удружењеђ сточара "Оптомлек", Лалинац;
- Удружење повртара "Повртар", Лалинац;
- Удружење повртара "Агро-производ", Доње Међурово;
- Удружење сточара "Сточар", Чокот;

Удружења су махом сточарске и ратарске орјентације и перспектива ратарства је овде углавном у производњи крмног биља, травних смеша и легуминоза.

ЗЗ "Морава", Д.Трнава, је једна од ретких активних задруга, која се бави производњом ратарских култура у већем обиму и на већим површинама, јер има уговорени откуп семенске робе (пшеница, кукуруз, јаре стрнине и др.). Такође, перспектива ратарства овог краја је органска производња житарица (пшенице, јечма овса, ражи, кукуруза шећерца и др.) за справљање домаћих производа, отварање великопродаја или продају продавницама здраве хране, лековитог и зачинског биља и увођење индустријског биља у плодоред, као и праћење трендова у ратарској производњи (кукуруз шећерац, сирак метлаш и др.)

Тренутно у сетвеној структури овог краја преовлађује кукуруз и озиме и јаре стрнине, што последњих година показује благи тренд опадања.

Плодна равница уз обалу Мораве идеална је за гајење поврћа и у наредном периоду гајење житарица требало би да бележи интензивнији тренд опадања у корист гајења поврћа на отвореним површинама и у пластеничком и стакленичком простору. За сада је овај тренд опадања јако слаб. И поред тога што ово подручје има велики потенцијал у производњи поврћа у пластеничком и стакленичком простору, постојање већег броја сточарских удружења, и великог сточног фонда у власништву индивидуалних пољопривредних произвођача (највећи број грла млечних крава у нишком региону је у Доњем Међурову), указује на перспективу ратарства у производњи крмног биља, травних смеша и легуминоза. Производња индустријског, лековитог и зачинског биља и формирање удружења овакве орјентације имала би своју оправданост у случају веће потребе тржишта за овим

производима, који се гаје интензивније и економски су исплативије. Такође, становништво овог краја, треба едуковати у смислу праћења трендова у ратарству (производња кукуруза шећерца, сирка метлаша, органски произведених житарици др.).

Реализована пролећна сетва у 2005. години

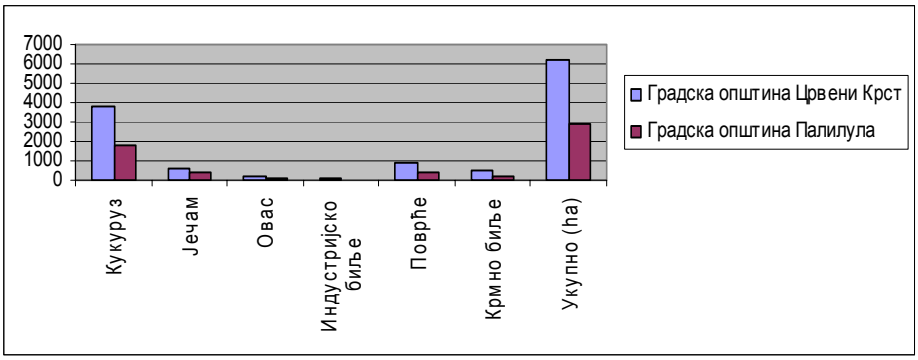

Реализована пролећна сетва у 2006. години

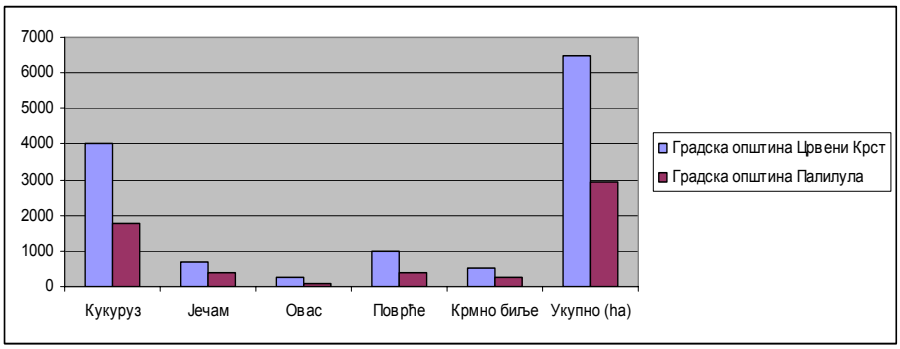

Стратегија развоја овог краја и уклапање ратарске производње у потребе произвођача за наредне четири године спровођењем активности ресорних служби на нивоу Града и Градских општина у сарадњи са институцијама подршке изгледала би овако:

2007. година

- Едукација чланова постојећих удружења у циљу производње што јефтиније сточне хране (заснивање површина са вишекомпонентним травним смешама, које су отпорније према коровској конкуренцији, разбијање двопољног плодореда, увођењем производње широкоредног крмног биља у плодоред, пострна сетва, производња силаже и начини њеног складиштења у зимском периоду и др. (три радионице);
- Подршка при формирању нових неформалних група, удружења и њихова едукација;
- Рад стручњака на терену, у циљу сагледавања потреба становника, одржавање едукативних радионица, демо-презентација, и давања општих смерница у развоју овога краја (20 радионица и 1 демо – презентација);
- Подршка удружењима при изради пројеката и регистрованих пољопривредних газдинстава, ради добијања: бесповратних средстава, подстицајних средстава, кредита и др. којима би конкурисали ка Министарству пољопривреде, јединицама локалне самоуправе, невладиним организацијама и пројектима других земаља;

- Умрежавање удружења са градским ТИС системом (4 теренске станице).
- Презентација удружења на пољопривредним манифестацијама (сајам, изложбе)

У овом периоду најважнија је финансијска помоћ постојећим удружењима и суфинансирање њихових пројеката из средстава фонда за пољопривреду, развојних пројеката, Министарства и др., као и њихова даља едукација у циљу смањења трошкова производње (јефтинија производња сточне хране, набавке машина и др.). Такође, треба им омогућити добру везу са прерађивачем или што организованији откуп производа.

2008. година

- Прерастање удружења у виши вид организације (земљорадничке задруге), које имају стално запослене чланове (1);
- Развој машинских прстенова и др. (1 прстен)
- Подстицај удруживања (4 удружења);
- Повезивање удружења са ТИС (4);
- Едукација - рентабилност производње (да стручњак на бољим фармама израчуна и демонстрира економску исплативост коришћења силаже – две презентације на демо - фарми); удружењима која су се препознала као ратарска у смислу производње индустријског биља, лековитог и зачинског биља или органски произведених ратарских култура пружити едукацију у циљу постизања што већег приноса, правилним одабиром сорти, правилном агротехником, правилним начином чувања и складиштења ових производа (број радионица зависи од броја удружења);
- Организација наступа удружења на сајмовима и њихово представљање у медијима, ради проналажења партнера који може да буде суфинансијер њихових пројеката или откупљивач, као и промоција производа (2-3 сајма и сл.);
- Реализација микропројеката за удружења (локални Фондови).

У овом периоду важно је што боље пропратити прерастање удружења у земљорадничке задруге са стално запосленим члановима и формирање специјализованих група унутар задруга. Унутар група сточарске орјентације примењено ратарство има перспективу код група које се баве производњом сточне хране и код тзв. машинског прстена, због боље и ефикасније агротехнике. Код удружења која су нашла интерес у производњи ратарских култура или су мешовите орјентације битно је пратити начин производње ових култура по морфолошким фазама и давати савете у циљу што рентабилније производње (производња индустријског, лековитог и зачинског биља). У задругама мешовите орјентације од којих је једна ратарска, требало би пратити формирање специјализованих група које се баве производњом и побољшањем техника гајења ових биљака. У овој фази већ би требало на добрим фармама урадити демо-презентације о начинима производње зеленог конвејера, брикета и другим начинима производње и складиштења сточне хране, у циљу што економичнијег искоришћавања крмног биља, биљних остатака и др. Већина удружења требала би да поседује рачунар, који је умрежен са централним рачунаром за обраду података, и да стално запошљени прођу обуку рада на рачунару.

2009. година

- Подршка при формирању специјализованих група унутар задруга за обављање одређених врста послова. За примену ратарства битне су групе које се баве производњом и прерадом крмног биља, травних смеша и легуминоза, индустријског биља, органски произведених житарица и др. и групе за набавку машина тзв. Машински прстен који омогућава брже и економичније пословање, као и саветодавна група, која може да запосли стручне људе тзв. саветодавна група која ће пружати савете из области економичније производње сточне хране и ратарског биља;
- Подршка при уговорању производње (3 пословна односа);
- Едукација представника задруга у циљу њиховог повезивања са домаћим и страним партнерима (једна радионица); рад на добијању производа који су уједначених особина, што је важно за пробој на захтевна тржишта (млеко и млечни производи уједначеног квалитета за шта је потребна сточна храна уједначеног квалитета, линије лековитог и зачинског биља које су потребне фармацеутској индустрији и произвођачима зачина и др.- једна радионица);
- Увођење органске производње у ратарству (1- 2 микропројекта);
- Реализација микропројеката за новонастала удружења из Фонда за пољопривреду и других суфинансијера (2 микропројекта) ;

У овом периоду битна је едукација у циљу добијања производа уједначеног квалитета, како параметри квалитета не би варирали у зависности од производног циклуса. За високу млечност стоке потребна је и сточна храна уједначеног квалитета. Ово су све потребни предуслови за почетак израде заштитног знака и заштите особености краја.

2010. година

- Повезивање удружења и задруга у асоцијацију и сарадња са другим удружењима из Србије
- Подршка у повезивању примарне органске производње са прометом здраве хране (1-2 пословна односа);
- Повезивање уније /асоцијације са органима локалне самоуправе и ресорним службама у циљу едукација и примене искустава саветодавних служби ;
- Израда заштитног знака географског порекла производа, који је битан за пласирање ових производа на захтевна инострана тржишта.

3.1.5 Сточарство

Град Ниш располаже значајним природним ресурсима, капацитетима и потенцијалима за развој сточарства. Њих чини повољан педолошки састав за ратарску производњу, расположивост водних ресурса за наводњавање, близина тржишта, постојање стручних институција и фондова.
Углавном у свим Градским општинама повољни услови за гајење крупне стоке су у долинама, а брдско-планински предели погодни су за развој овчарства и козарства. Остали видови производње (свињарство, живинарство, тов јунади) заступљени су у мањем обиму.Због негативних промена у пољопривреди и сточарству које су се десиле у протеклом периоду (пад куповне моћи, смањење домаћег и губитак иностраног тржишта, хиперихфлација и сл.), породична газдинствима остала су

релативно неразвијена, тржишно недовољно усмерена, са традиционалним технологијама, тако да она данас имају више социјални него економски значај.
Савремени робни произвођачи се јављају у малом броју и њихов развој је доста успорен.

У развијеним земљама пољопривреда представља интегрисан систем на подручју производње хране, заштите животне средине и избалансираног регионалног развоја. Значај индиректних економских функција пољопривреде (њену вишеструку улогу описује концепт мултифункционалности) у великом је порасту. То поготово важи за шири европски простор. Директна подршка пољопривреди све више се усмерава према руралном развоју и безбедности хране.

Код нас значај пољопривреде испољава се и кроз улогу важног социјалног амортизера негативних промена у другим делатностима и кроз допринос решавању сиромаштва – проблема који се посебно испољава током транзиције.

3.1.5.1. Расни састав и производња

Говедарство

На подручју града Ниша преовлађује гајење домаћег шареног говечета око 50% и сименталског говечета са око 35%, примитивне расе и мелези са 10%, а око 5% су црно и црвено бела говеда европских црнобелих раса и холштајн расе. Производне способности грла су различите. Просечна количина млека у лактацији по крави је
2 139 литара (контролисани запати 4 100 литара). Просечна млечност крава у Холандији је 8 600 литара. Производне способности грла нису адекватно искоришћене, како за месо, тако и за млеко због низа слабости и ограничења у производњи и пласману производа.
У производњи млека, и код нас се појављују фармери који остварују сасвим високу производњу по грлу и та производња за њих представља породични бизнис, док је велика већина оних који се том производњом баве првенствено да би задовољили егзистенцијалне потребе породице, а евентуалне вишкове нуде тржишту.

Овчарство

У овчарству преовлађује Сврљишка праменка, која је заступљена са 70-80%, остало су мелези Сврљишке, Пиротске оплемењене и Сјеничке Сврљишка праменка има велику важност за овчарство источне Србије. Сврљишка праменка је скромна, издржљива и отпорна, често је само на паши или сену, а притом даје одличне резултате производње.У пракси код пољопривредних произвођача запажа се велика неуједначеност производних особина па се намеће потреба за озбиљним селекцијским радом на побољшању расних особина.
Потражња земаља ЕУ за јагњећим месом евидентно је већа од понуде и више од трећине потреба покрива се из увоза. Постоје реалне могућности за пласман јагњећег меса на иностранo трижиште, али у исто време и велики изазови и баријере, које треба превазићи.

Козарство

После Закона о забрани гајења коза однос према овој грани сточарства се споро мењао, али задњих година је приметно повећано интересовање за бављење козарством.

Свињарство

Најзаступљенији је шведски ландрас и велики јоркшир. У мањем броју присутни су холандски, немачки и белгијски ландрас као и дурок и пиетрен. У

највећем број су мелези великог јоркшира и шведског ландраса. Пољопривредни произвођачи који имају мали број свиња најчешће гаје мелезе који су добијени непланским укрштањем. Структура закланих свиња по категоријама је неповољна, као и клање свиња унутар пољопривредних домаћинства.

Живинарство

Производња јаја и бројлера заснива се на хибридима лаког и тешког типа. Родитељи лаког типа за јаја заступљени су са хибридима Shaver 579, Hisex Brown, Isa Brown а тешких са Arbor Acrers, Hibro G и Shaver Mini Bro. Родитељска јата лаких и тешких хибрида увозе се из иностраних дедовских центара. Контролом производних особина матичних јата утврђено је да су испод технолошких норматива. Производња живинског меса високо је зависна од увоза хибрида, протеинске хране, адитива и лекова.

У поређењу са производњом млека и меса преживара (говеда, оваца и коза), која се остварује коришћењем расположивих ресурса природних ливада и пашњака, мањи значај има производња живинског и свињског меса, пре свега због зависности од набавке концентрованих хранива са стране. Па и поред тога, ове производње имају своје мјесто у производњи хране.

У примарној производњи неопходно је, знатно повећање производње по јединици (хектару површине, приплодном грлу и сл.) и уз побољшање квалитета производа.

Посебно је важно повећавати продуктивност. Такав приступ треба да омогући онима који остају на селу да се пољопривредом баве као основном деелатношћу. Уз то је потребно развијати и друге делатности у руралним подручјима, као што су сеоски туризам, занатство, услуге на селу и др. Знатно је већи простор и могућност за запошљавање радне снаге у прерађивачкој индустрији, као надградњи примарне пољопривреде, и секторима који су тесно повезани са производњом хране (производња најразноврснијих инпута, опреме, амбалаже, разни сервиси, транспорт, трговина и сл.).

Такви су трендови присутни у развијеним економијама, у којима је у примарној пољопривреди запослено свега неколико процената активне радне снаге. Неминовно је присуство таквих трендова и код нас.

3.1.5.2. Конкурентност сточарске производње

Недовољна конкурентност на локалном тржишту, а да се и не говори о светском тржишту, условљена је ниском интензивношћу, малим обимом производње, као и високим ценама инпута. Најизраженији проблеми који доприносе слабој конкурентности јесу:

- застарелост опреме и технологије у производњи;
- низак степен примене механизације;
- неадекватна исхрана,
- лоша нега,
- низак ниво технологије и специјализације производње;
- уситњеност примарне пољопривреде-сточарства,
- низак обим производње по јединици газдинства;
- релативно висока цена инпута који утичу на цену крајњих производа;
- низак степен тржишне продаје;

- неорганизованост и непостојање чврстих облика хоризонталног и вертикалног повезивања произвођача у сточарству и преради хране;
- незадовољавајући ниво стандарда квалитета (хигијенских и еколошких) у примарној пољопривреди и преради хране;

Како побољшати конкурентност сточарске производње ?

- подстицајним средствима и инвестицијама у сточарској производњи (набавка приплодних грла, реконструкција објекта, инвестиције у механизацију, и други видови подршке развоја биљне и сточарске производње),
- подизање квалитета у производњи и преради сточарских производа (усвајање стандарда ЕУ),
- повезивање пољопривредних произвођача,
- промотивне активности,
- већа издвајања за еколошке програме (очување генетских ресурса, коришћење планинских пашњака); поступно прилагођавање механизмима САР-а у том погледу
- знатно већа улагања у сеоску инфраструктуру (путеви, објекти водоснаб-девања),
- финансијске подршке за друге инфраструктурне објекте покренуте од локалних заједница,
- спровођење програма обуке,
- оспособљавање и модернизација села за еко и агротуризам,
- подржавање допунских активности за самозапошљавање на пољопривредним газдинствима,
- подршка формирању малих предузећа и занатских погона за прераду пољопривредних сточарских производа и традиционалних заната у руралним регионима,
- подршка сеоског туризма,
- подршке за изградњу туристичких путева који би омогућили бољу продају домаћих производа
- унапређење рада саветодавне службе; Направити програм даљег развоја и модернизације рада саветодавне службе ;програм сталне обуке и провере обучености запослених; рад са пољопривредним произвођачима, користећи искуства развијених европских земаља; увођење система праћења резултата рада,
- увођење савремених облика организовања у пољопривреди; Европски концепт пољопривреде захтева и модерно задругарство. Оно ће представљати основни чинилац повезивања малих, уситњених пољопривредних газдинстава. Чвршће повезивање и организовани наступ у набавци инпута, коришћења механизације, маркетингу и пласману производа и сл. значиће јачање конкурентности. За успешно функционисање пољопривреде, боље интересно повезивање, подизање конкурентности, заједнички наступ на тржишту, заједничку промоцију производа и бројне друге послове, потребно је чвршће интересно повезивање произвођача. Постојећа удружења општег типа

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted: Bullets and Numbering

формирана на територијалном принципу треба усмеравати да се трансформишу у интересна удружења (у биљној производњи удружења по појединим културама, у сточарској удружења по врстама и расама стоке).

2007. - 2008. година

- Подршка јачању индивидуалног пољопривредног произвођача у примарној производњи путем давања подстицајних средстава за обнову (сточног фонда, механизације и опреме и реконструкцију објекта)
- Константна едукација пољопривредних произвођача, одржавањем радионица (производња квалитетне и јефтине сточне хране, системи исхране и квалитет производа)

2008. – 2009. година

- Подршка јачању индивидуалног пољопривредног произвођача у примарној производњи путем давања подстицајних средстава за обнову (сточног фонда, механизације и опреме и реконструкцију објекта)
- Константна едукација пољопривредних произвођача, одржавањем радионица (производња квалитетне и јефтине сточне хране, системи исхране и квалитет производа)
- Промоција пољопривреде, која је максимално усклађена са очувањем животне средине,
- Подршка удруживању (едукативне радионице)
- Фармска евиденција
- Маркетинг пољопривредних производа
- Подршка очување традиционалних и одрживих производних технологија (едукативне радионице)
- Подршка развоју предузетништва у сеоској средини

2009. – 2010. године

- Подршка јачању индивидуалног пољопривредног произвођача у примарној производњи путем давања подстицајних средстава за обнову (сточног фонда, механизације и опреме и реконструкцију објекта)
- Константна едукација пољопривредних произвођача, одржавањем радионица (производња квалитетне и јефтине сточне хране, системи исхране и квалитет производа)
- Промоција пољопривреде, која је максимално усклађена са очувањем животне средине,
- Подршка удруживању (едукативне радионице)
- Фармска евиденција
- Маркетинг пољопривредних производа
- Подршка очување традиционалних и одрживих производних технологија (едукативне радионице)
- Увођење и примена међународних стандарда у производњи хране, укључујући стандардизацију аутохтоних технологија,

- Модернизација сточарске производње ради подизања квалитета производа,
- Праћење безбедности хране од "њиве до трпезе"
- Развој предузетништва у сеоској средини

4. ЗАКЉУЧАК

Једини реални ресурс способан да у 4-годишњем периоду "заврти" точак одрживог економског развоја Ниша је село. Ма колико комунално и економски заостало поседује огромни развојни потенцијал који минималним улагањима може произвести "домино" ефекат како у сеоској тако и у градској средини. Поступак придруживања ЕУ отвара фондове за његово ублаживање који су окренути пре свега руралном и економском развоју. Реализацијом Стратегије економског развоја Нишко село ће бити спремно да на квалитетан начин приступи Фондовима ЕУ . Укупан развој села / рурални развој је немогућ без комплексног приступа тј. уважавања и свих других развојних потреба (комунални, социолошки развој и др.). Системски приступ изградњи локалних развојних капацитета мора бити будуће опредељење града Ниша.